

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Кафедра публічного управління та державної служби

Кваліфікаційна робота магістра
на тему
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Виконав студент 2 курсу,
групи ЗПУА-1-24
Спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічне управління та
адміністрування»

_____ Віталій ДУРНЕВ

Науковий керівник роботи:
доктор наук з державного
управління, професор

_____ Олена КОРОТИЧ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	7
1.1 Сутність регіонального розвитку та механізми державного управління розвитком регіонів України.....	7
1.2 Роль органів державної влади у забезпеченні регіонального розвитку в Україні.....	16
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ.....	28
2.1 Соціально-економічні показники розвитку регіонів.....	28
2.2 Регіональні диспропорції та проблеми розвитку.....	36
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	48
3.1 Стратегії збалансованого регіонального розвитку	48
3.2 Світовий досвід регіонального розвитку, можливості його адаптації та прогноз розвитку регіонів в умовах євроінтеграції.....	57
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВРП – валовий регіональний продукт

ДСРР – державна стратегія регіонального розвитку

ENTSO-E – європейська мережа операторів системи передачі електроенергії

ЗМІ – засоби масової інформації

ІТ – інформаційні технології

КМУ – Кабінет Міністрів України

КСР – кодекс системи розподілу

КСП – кодекс системи передачі

ОТГ – об'єднання територіальних громад

ОДА – обласна державна адміністрація

ОЕСД – організація економічного співробітництва та розвитку

ПРООН – програма розвитку Організації Об'єднаних Націй

ПРСР – план розвитку системи розподілу

ППП – публічно-приватне партнерство

РДА – районна державна адміністрація

TEN-T – транс'європейські транспортні мережі

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку регіонів України характеризується глибокими соціально-економічними та політичними трансформаціями, значною мірою обумовленими процесами децентралізації, інтеграцією до європейського простору та викликами воєнного часу. Регіональний розвиток у таких умовах набуває ключового значення, оскільки саме він забезпечує збалансоване використання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності регіонів. В Україні зберігаються значні диспропорції у реалізації державної регіональної політики. В умовах післявоєнного відновлення ці проблеми потребують комплексного наукового осмислення та розробки ефективних механізмів державного управління.

Критичний аналіз світового досвіду свідчить, що успішне державне управління регіональним розвитком базується на інтеграції стратегічного планування, ефективного використання бюджетних і позабюджетних ресурсів. Таким чином, дослідження механізмів державного управління розвитком регіонів України має вагоме теоретичне й практичне значення для галузі публічного управління та адміністрування.

Сучасні дослідження щодо державного управління регіональним розвитком України та її регіонів проводили Бондаренко В.Д., Долішній М.І., Ігнатенко О.Б., Ковалко І.В., Куц. Ю.О., Мельник А.Ф., Шульц С. Л. та інші відомі українські науковці, проте багатогранність відповідної проблематики дозволяє знаходити нові вагомні складові, які потребують на подальші наукові розвідки. Зокрема це стосується енергетичної складової.

Розбудова енергетичного сектору (розосередженої децентралізованої генерації електроенергії) є елементом розвитку регіонів та включає в себе комплекс заходів, спрямованих на забезпечення стабільного постачання електроенергії, захист енергетичної інфраструктури та зменшення залежності від зовнішніх енергетичних ресурсів. Зазначені принципи відображені в Енергетичній стратегії України.

Мета роботи. Узагальнити теоретичні засади державного управління розвитком регіонів України, проаналізувати його механізми та сучасний стан розвитку регіонів, надати практичні рекомендації щодо вдосконалення діяльності органів державної влади щодо забезпечення розвитку регіонів у теперішніх умовах.

Завдання, що були вирішені у кваліфікаційній роботі:

- розкрити сутність та дослідити еволюцію поняття «регіональний розвиток» у науковій літературі та законодавстві України;
- визначити основні механізми та інструменти державного управління розвитком регіонів;
- виокремити та систематизувати світовий досвід регіонального управління, релевантний для України;
- проаналізувати сучасний стан соціально-економічного розвитку регіонів України та виявити основні диспропорції;
- обґрунтувати напрями вдосконалення державної регіональної політики в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення;
- сформулювати конкретні рекомендації для органів державної влади та місцевого самоврядування.

Об’єкт дослідження - процес державного управління розвитком регіонів України.

Предмет дослідження - механізми, інструменти, підходи до державного управління регіональним розвитком в Україні.

Методи дослідження:

- загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення;
- спеціальні методи публічного управління: інституційний аналіз, SWOT-аналіз, прогнозування;
- статистичні методи: обробка статичних даних, візуалізація регіональних показників;
- методи контент-аналізу нормативно-правових актів та стратегічних документів.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені в роботі рекомендації можуть бути використані органами державної влади, обласними та міськими радами для удосконалення стратегій регіонального розвитку, підвищення ефективності використання ресурсів та зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

1.1 Сутність регіонального розвитку та механізми державного управління розвитком регіонів України

Державне управління розвитком регіонів є складовою частиною публічного управління, спрямованою на забезпечення сталого соціально-економічного зростання територій, підвищення якості життя населення та ефективне використання місцевих ресурсів. Під державним управлінням розвитком регіонів розуміють поняття комплексу цілеспрямованих заходів органів державної влади, спрямованих на гармонізацію економічних, соціальних, екологічних та культурних параметрів життя регіональних спільнот та інших позитивних змін у регіонах [9].

Регіональний розвиток – це комплексний, багатогранний процес соціально-економічних, екологічних, культурних та інституційних змін, що відбуваються на певній території (регіоні) з метою підвищення рівня добробуту населення, раціонального використання ресурсів та зміцнення конкурентоспроможності регіону в національній та глобальній економіці і позитивних змінах у регіонах [10].

З науково-практичної точки зору, регіональний розвиток можна розглядати як цілеспрямовану діяльність органів публічного управління, бізнесу та громадянського суспільства, спрямовану на гармонізацію інтересів усіх учасників регіональної системи та формування сталих передумов для економічного зростання регіонів країни.

Потрібно виділяти такі ключові функції державного управління регіональним розвитком:

- прогнозування та планування – це формування стратегічних та середньострокових планів розвитку регіонів;

- організаційно-координаційна діяльність – це забезпечення взаємодії центральних та місцевих органів влади;
- регулювання та стимулювання – це застосування економічних, податкових, інвестиційних інструментів;
- контроль та моніторинг – це оцінка результативності регіональної політики.

Таблиця 1.1 – Порівняння традиційних та сучасних підходів до управління регіональним розвитком

Критерій	Традиційний підхід	Сучасний підхід (європейський)
Орієнтація	На централізовані рішення	На децентралізацію та самоврядування
Інструмент	Адміністративні важелі	Економічні та інноваційні механізми
Роль громади	Пасивний споживач послуг	Активний учасник управління
Джерела фінансування	Державний бюджет	Місцеві бюджети, гранти, приватні інвестиції
Мета	Усунення диспропорцій	Забезпечення конкурентоспроможності

Розглянемо ключові характеристики регіонального розвитку:

- територіальна обмеженість – розвиток відбувається у межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці;
- системність – повинна включати економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти;
- інтегрованість – регіони країни не існують ізольовано, а функціонують в рамках єдиного економічного простору країни;
- динамічність – зміни у регіоні носять еволюційний характер, і можуть прискорюватися під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів;
- залежність від ресурсного потенціалу – в більшості випадків природні

ресурси, людський капітал, інфраструктура визначають швидкість та якість розвитку регіону [4].

Розглянемо наукові підходи до визначення регіонального розвитку:

- економічний підхід – підхід розглядає розвиток як зростання валового регіонального продукту, інвестиційної привабливості, рівня зайнятості;
- соціальний підхід – підхід фокусує на якості життя, соціальній стабільності, доступності освіти та медицини;
- інституційний підхід – підхід акцентується на ролі державних та місцевих інститутів, нормативно-правовому регулюванні та управлінських практиках;
- комплексний (сталий) підхід – підхід поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти, забезпечуючи баланс між розвитком і збереженням природних ресурсів, з метою позитивних змін у регіонах [25].

Розглянемо регіональний розвиток у контексті діючих правових відносин України. В Україні регіональний розвиток регулюється такими законодавчими нормативно-правовими актами, серед яких ключовими є:

- конституція України [26];
- закон України «Про засади державної регіональної політики» [18];
- державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки [16];
- розпорядження КМУ щодо затвердження регіональних стратегій та планів реалізації (приклад: план реалізації ДСРР 2021- 2027 роки [39], Енергетична стратегія України до 2050 року) [20];
- накази Міністерств Кабінету Міністрів України;
- бюджетний та податковий кодекс України [3].

В Україні передбачено створення національної стратегії розвитку енергетичного сектора. Енергетична стратегія України до 2050 року затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2023 році. Енергетична стратегія України повинна забезпечити створення позитивних умов для потужного розвитку національної економіки через можливість забезпечення доступу до надійних та сучасних джерел енергії. Енергетична

стратегія України базується на показниках розвитку національної економіки у відповідності до Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Енергетична стратегія корелюється із міжнародними зобов'язаннях, взятими Україною – в першу чергу, в рамках угоди про Асоціацію України з ЄС та Паризької кліматичної угоди. Енергетична стратегія України включає заходи та механізми з модернізації інфраструктури, розвиток інноваційної та децентралізованої енергосистеми, розвитку відновлюваних джерел енергії та повну інтеграції з європейськими енергосистемами тощо. Цілями Енергетичної стратегії України 2050 є:

- досягнення максимального рівня кліматичної нейтральності;
- максимальне скорочення використання вугілля в енергетичному секторі;
- оновлення та модернізація енергетичної інфраструктури;
- підвищення ефективності використання ресурсів в енергетичному секторі;
- всебічна інтеграція з ринками ЄС та ефективне функціонування внутрішніх ринків;
- стаке забезпечення енергетичного сектору регіональними ресурсами з урахуванням економічної доцільності;
- розбудова розосередженої децентралізованої генерації електроенергії, продовження розвитку альтернативних джерел енергії та інноваційних рішень в енергетичному секторі [20].

Нормативно – правове регулювання розвитку енергетичного сектора включає велику кількість нормативних актів, що регулюють діяльність у сфері енергетики в частині розвитку електричних мереж (Кодекси, Порядки, Накази).

Окремо, слід зазначити, що важну та особливу роль в розвитку регіонів відіграє реформа децентралізації, яка передбачила: передачу фінансових повноважень громадам, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), розширення компетенцій органів влади на місцях [36]. Міністерство розвитку громад та територій України контролює процеси територіальної організації

влади та періодично виконує моніторинг процесу децентралізації. Результати про моніторинг оприлюднюються та відображені на сайті.

Особливо значення у сучасних умовах для України, має збалансований розвиток регіонів. Збройна агресія, економічні трансформації та внутрішня міграція суттєво впливають на темпи та пріоритети регіонального зростання. Особливо відчутно це для східних регіонів, які з 2014 року постійно перебувають в умовах військового конфлікту, що суттєво призвело до зниження промислового виробництва, поступової деградації інфраструктури та значного відтоку населення прифронтових громад [5].

Розглянемо фактори, що визначають регіональний розвиток:

- природно-ресурсний потенціал – це насамперед корисні копалини, сільськогосподарські угіддя, водні ресурси;
- людський капітал – це безумовно рівень освіти, професійної підготовки, працездатність населення;
- економічна структура – це поширення та наявність ключових галузей, диверсифікація економіки тощо;
- інфраструктура – це надійна транспортна, енергетична, комунальна мережа;
- інституційне середовище – це ефективна роль місцевого управління, прозорість і якість регуляторних механізмів;
- соціально-культурні особливості – це історичні традиції, культурна спадщина територіальних громад;
- зовнішні фактори – це привабливий інвестиційний клімат, геополітична ситуація, глобальні економічні тенденції в світі.

Механізми державного управління розвитком регіонів – це ефективна сукупність потужних інструментів, методів, форм управління та процедур, за допомогою яких органи державної влади і місцевого самоврядування реалізують свої повноваження щодо забезпечення сталого соціально-економічного, екологічного та культурного розвитку територій. Насамперед призначення полягає у забезпеченні збалансованого розвитку територіальних

громад, зменшенні регіональних диспропорцій в нутрі країни, раціональному використанні ресурсного потенціалу та підвищенні якості життя населення, а також для створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей [31].

Таблиця 1.2 – Основні механізми державного управління розвитком

Механізми	Зміст	Україна (приклади)
Нормативно-правовий	Законодавче регулювання, стратегічні документи	Закон «Про засади державної політики», ДСРР-2027
Організаційний	Розподіл повноважень між рівнями влади	Реформа децентралізації, створення ОТГ
Фінансово-економічний	Розподіл бюджетних ресурсів, інвестиційних програм	Державний фонд регіонального розвитку
Інформаційно-аналітичний	Моніторинг, статистика, CIS	Портал «Відкрите місто», система ProZorro
Кадровий	Підготовка управлінських кадрів	Програма «U-LEAD з Європою»

Розглянемо класифікацію механізмів державного управління: В практиці державного управління можна виділити декілька груп механізмів, що відрізняються за своїм змістом та призначенням:

- правові механізми – це законодавче регулювання, стратегічні документи обов’язкові до виконання, а саме: дотримання Конституції України, Бюджетного та Податкового кодексу; підзаконні нормативно-правові акти, постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств щодо затвердження відповідних стратегій; міжнародні угоди та зобов’язання України у сфері регіонального розвитку (наприклад, угода про асоціацію з ЄС та Паризька кліматична угода) [2];

- організаційні механізми – це чіткий розподіл повноважень між структурними рівнями гілок органів влади щодо їхніх повноваження у сфері

регіонального розвитку; забезпечення сталої системи координації між центральними та місцевими гілками органами влади; всебічна координація діяльності регіональних агентств розвитку, робочих груп та підгруп, дорадчих органів тощо;

- економічні механізми – це зобов'язання і використання бюджетного фінансування програм розвитку регіонів; виділення субвенції та дотації місцевим бюджетам; впровадження державні інвестиційні програми та грантове фінансування; впровадження податкових стимулів для бізнесу, що працює в депресивних східних регіонах країни;

- соціальні механізми – це дотримання всебічної політики зайнятості і соціального захисту населення; застосування програми підтримування малозабезпечених верств населення; впровадження сталого забезпечення доступу до освітнього процесу населення, доступної медицини та кращих культурно-масових послуг тощо;

- інформаційно-аналітичні механізми – це періодичні проведення моніторингу та оцінки ефективності регіональної політики, моніторингу процесу децентралізації; потужна державна статистика та геоінформаційні системи; впровадження електронного врядування в державному управлінні та забезпечити доступ до відкритих даних;

- екологічні механізми – це всебічне постійне забезпечення регулювання використання природних ресурсів; забезпечення вимог щодо проведення періодичного екологічного моніторингу і контролю (нагляду); підтримку і запровадження заходів щодо інвестиції в «зелену» енергетику та економіку та впровадження потужних механізмів з енергоефективності підприємств та регіонів.

Розглянемо інструменти реалізації механізмів державного управління. Для реалізації розвитку регіонів застосовують такі основні механізми державного управління, які реалізуються через певні інструменти, серед яких ключовими на сьогодні є наступні:

- ДСРР та відповідні регіональні стратегії [16];

- державні цільові програми (будівництво критичної інфраструктури, першочергове відновлення пошкодженої інфраструктури та житла в регіонах, що постраждали внаслідок збройної агресії, впровадження та розвиток туризму у безпечних західних та центральних регіонах, потужна підтримка інновацій у різних сферах державного управління) [12];

- інструменти регіональної політики ЄС, що інтегруються в українську практику (засновані структурні фонди, стале використання кроскордонного співробітництва);

- система міжбюджетних трансфертів (забезпечити дотації вирівнювання, інфраструктурні субвенції);

- ППП із постійним залученням бізнесу до реалізації великих проєктів з розвитку регіонів.

Розглянемо специфіку механізмів для областей де відбуваються активні бойові дії – це по перше необхідно розглядати наступні прифронтові області (схід країни: Донецька та Луганська), враховуючи військовий конфлікт та руйнування значної частини економічної і соціальної інфраструктури регіонів, зазначені регіони потребують особливого підходу для розвитку регіонів із застосуванням таких механізмів управління:

- цільові державні програми з відновлення територій (зокрема в межах Плану відновлення України) [14];

- міжнародна фінансова допомога (ЄС, Світовий банк, ПРООН);

- відновлення критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, дороги, комунальне господарство, розбудова розосередженої децентралізованої генерації електроенергії тощо) [15];

- програми підтримки внутрішньо переміщених осіб та повернення населення до постійного місця проживання (реєстрації);

- розвиток нових секторів економіки, менш залежних від важкої промисловості (ІТ, агропереробка, торгівля, логістика, відкриття медичних та психологічних центрів для підтримки населення) [22].

Розглянемо наявні проблеми ефективності механізмів розвитку [29]. Незважаючи на наявність розвиненої нормативно-правової бази та наявність інституційних структур країни, ефективність застосування механізмів державного управління розвитком регіонів в Україні залишається вкрай недостатньою [56]. Слід відмітити наявні основні проблеми з цього питання:

- наявність слабкої та низької координації між центральною і місцевою владою при вирішенні питання будь якого характеру;
- присутній кволий і недостатній рівень фінансування проєктів розвитку регіонів окрім центру країни та столичного регіону країни;
- наявні потужні бюрократичні бар'єри та доволі великі корупційні ризики в гілках влади будь якого рівня, від сільського голови найменшого селища до мерів великих міст;
- наявна відсутність практичних сучасних інструментів стратегічного планування в окремих периферійних територіальних громадах із-за відсутні кваліфікованих кадрів;
- наявна квола і недостатня інтеграція національної регіональної політики з європейськими стандартами тощо, процеси інтеграції тривають дуже повільно.

Узагальнюючи наведене, можна стверджувати, що регіональний розвиток та механізми державного управління становлять цілісну, багатокомпонентну систему, яка визначає здатність держави забезпечувати просторово збалансоване, соціально орієнтоване та економічно ефективне зростання. Сутність регіонального розвитку полягає не лише в економічних змінах, та у трансформації соціального, культурного, інституційного та екологічного середовища, що вимагає комплексного підходу для вирішення питань.

Державне управління регіональним розвитком є ключовим механізмом спрямованим на створення сприятливих умов для розвитку регіональних систем, зменшення диспропорцій та формування кращих передумов сталого зростання. Основні функції управління забезпечують системність політики розвитку та відповідність стратегічним цілям держави.

Порівняння підходів до регіонального управління демонструє еволюцію мислення влади, від централізованого управління до децентралізованої моделі. Європейський підхід, адаптація якого є стратегічною метою України, ґрунтується на принципах субсидіарності, інтегрованого розвитку та багаторівневого управління.

Наявні на сьогодні спеціальні закони, державні стратегії та підзаконні акти, а також галузеві політики, такі як Енергетична стратегія України до 2050 року, закладає інституційні підвалини для сталого системного розвитку територій регіонів та інтеграції до європейського простору [8].

Таким чином, регіональний розвиток України має спиратися на сучасні управлінські практики, європейські стандарти, стратегічне планування. Ефективна система державного управління регіональним розвитком стає ключовою умовою соціальної стабільності, економічної стійкості, збалансованого просторового розвитку та підвищення якості життя населення.

1.2 Роль органів державної влади у забезпеченні регіонального розвитку в Україні

Необхідно відмітити, що регіональний розвиток в Україні є результатом взаємодії багатьох чинників, серед яких ключове та основне місце займає діяльність органів державної влади. Ефективність сталої роботи органів державної влади визначає здатність територій щодо можливості адаптуватися до всяких економічних викликів, можливості залучати будь-які інвестиції, можливості створювати сприятливі умови для життя населення та забезпечувати збалансований соціально-економічний розвиток.

Слід зазначити, що система публічного управління в Україні пройшла велику та значну трансформацію протягом певного часу, особливо внаслідок реформи децентралізації, яка передбачала перерозподіл повноважень і ресурсів на користь місцевого рівня. Проте обов'язкова необхідність збереження балансу між централізованим регулюванням і місцевою ініціативою

залишається складним завданням, особливо в умовах збройної агресії та воєнного стану [2].

Розглянемо повноваження органів державної влади у сфері регіонального розвитку. Отже, органи державної влади, передусім КМУ та центральні органи виконавчої влади, визначають стратегічні напрями регіональної політики, формують нормативно-правову базу та забезпечують фінансове підґрунтя для її сталої реалізації. Основні повноваження органів державної влади визначені у Законі України «Про Засади державної регіональної політики».

Кабінет Міністрів України у сфері державної регіональної політики:

- формує державну регіональну політику, визначає основні пріоритети регіональної політики та механізми реалізації;
- розробляє та затверджує ДСРР, плани заходів щодо її реалізації, та плани відновлення і розвитку регіонів;
- розподіляє кошти державного бюджету між регіонами через інституційні інструменти державного фонду регіонального розвитку, субвенції та інших механізмів;
- координує та спрямовує діяльність міністерств, центральних органів виконавчої влади та місцевих органів виконавчої влади (держадміністрацій) у сфері регіонального розвитку;
- визначає порядок надання відповідного висновку про відповідність проектів та плану заходів щодо регіональних стратегій розвитку;
- затверджує методику проведення моніторингу (оцінювання) щодо реалізації регіонального розвитку;
- здійснює безліч інших повноважень у сфері державної регіональної політики (укладає угоди про місцевий розвиток із місцевими органами влади).

Міністерство розвитку громад та територій України – це головний центральний орган виконавчої влади, який безпосередньо відповідає за формування та реалізацію регіональної політики:

- розробляє нормативно-правові акти у сфері регіонального розвитку;

- розробляє нормативно-правові акти з питань відновлення регіонів, що постраждали внаслідок тривалої збройної агресії та військових дій;
- здійснює моніторинг (оцінювання) соціально-економічного розвитку регіонів;
- адмініструє кошти державного фонду регіонального розвитку, визначає порядок подання та відбору проєктів регіонального розвитку;
- координує діяльність інших центральних органів виконавчої влади та місцевих органів виконавчої влади щодо регіонального розвитку;
- координує роботу щодо підготовки та реалізації Державної стратегії регіонального розвитку;
- забезпечує методичний супровід регіональних комісій, органів місцевого самоврядування у сфері стратегічного планування.

Виконавши загальний аналіз статей Закону України «Про Засади державної регіональної політики» можна дійти висновку, що на сьогодні основні функції центрального рівня наступні:

- стратегічне планування - це розробка та затвердження Державної стратегії регіонального розвитку, визначення цільових показників та індикаторів розвитку;
- нормативно–правове забезпечення – це створення єдиних стандартів у сферах енергетики, економіки, критичної інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення;
- бюджетна підтримка – це розподіл державних субвенцій та дотацій на розвиток відповідних регіонів, стале фінансування великих інфраструктурних проєктів;
- моніторинг та контроль (нагляд) – це оцінка ефективного контролю використання державних ресурсів і досягнення поставлених цілей [18].

Для повного розуміння розглянемо також роль обласних та районних державних адміністрацій у регіональному розвитку. Обласні та районні державні адміністрації є ключовою ланкою, що безпосередньо поєднує державну політику та місцеві ініціативи. Вони виступають ключовими

інституціями реалізації державної регіональної політики на місцях. При реалізації державної політики на регіональному рівні обласні та районних державні адміністрації:

- виконують рішення Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади;
- виконують забезпечення відповідності регіональних програм розвитку загальнодержавним стратегічним цілям;
- виконують координацію діяльності територіальних органів міністерств і відомств.

При стратегічному плануванні регіонального розвитку обласні та районних державні адміністрації:

- розробляють регіональні стратегії розвитку (обласні та районні) відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку;
- формують плани заходів з реалізації регіонального розвитку та подають на затвердження Кабінету Міністрів України;
- ініціюють укладання договорів про регіональний розвиток з урядом, у тому числі для залучення додаткового фінансування.

При економічно-соціальної координації регіонального розвитку обласні та районних державні адміністрації:

- здійснюють моніторинг (оцінювання) соціально-економічного становища регіону (рівень зайнятості населення, доходи населення, промислове виробництво, впровадження інвестиції, інфраструктура);
- забезпечують реалізацію державних і регіональних програм підтримки малого та середнього бізнесу регіону, залучення додаткових інвестицій, розвитку інноваційних кластерів;
- координують сталу модернізацію соціальної інфраструктури: якість освіти, медицини, житлово-комунального господарства.

Бюджетно-фінансові функції при регіональному розвитку наступні обласних та районних державних адміністрацій наступні:

- беруть активну участь у розподілі державних субвенцій та трансфертів між територіальними громадами;
- формують сталі пропозиції щодо фінансування обласних і районних програм за рахунок державного фонду регіонального розвитку;
- контролюють якісну ефективність використання бюджетних коштів на території регіону, області, району.

Контрольні та наглядові функції при регіональному розвитку обласних та районних державних адміністрацій:

- здійснюють контроль за дотриманням законодавства органами місцевого самоврядування;
- перевіряють цільове використання бюджетних коштів, виділених громадам;
- координують роботу з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, зокрема в екологічній, техногенній та соціальній сферах.

Отже, виконавши загальний аналіз статей Закону України «Про Засади державної регіональної політики» можна дійти висновку, що на сьогодні основні функції регіонального рівня включають такі наступні позиції:

- постійну координацію діяльності територіальних органів центральних органів влади;
- постійний нагляд (контроль) за дотриманням законодавства органами місцевого самоврядування на місцях;
- впровадження розробки регіональних програм соціально-економічного розвитку регіонів;
- впровадження заходів з організації взаємодії з інвесторами та бізнесом;
- впровадження заходів щодо управління об'єктами державної власності на території області [18].

У східних регіонах (Донецька область та інші), через збройну агресію та специфічні умови воєнного конфлікту, адміністрації також виконують

додаткові функції, насамперед пов'язані з безпекою регіону, відновленням критичної інфраструктури та постійною гуманітарною підтримкою населення зазначених регіонів.

Таким чином, обласні та районні державні адміністрації є ключовою інституційною ланкою, яка безпосередньо поєднує державну політику з регіональними потребами, виконуючи як стратегічну, так і координаційну функцію. Вони фактично є «провідниками» сталих державних реформ та надійним гарантом їх узгодження з інтересами місцевих громад.

Для чіткого розуміння проблем розвитку, розглянемо можливі виклики та проблеми у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері регіонального розвитку. Попри розпочате впровадження реформи децентралізації та наявні певні позитивні зрушення в цьому питанні, в більшості випадків діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні у сфері регіонального розвитку стикається з низкою достатніх системних викликів. Всі виклики мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер і значною мірою впливають на темпи та якість розвитку регіонів, а саме:

- занадто велика фінансова неспроможність значної частини громад: багато територіальних громад різних регіонів, особливо в периферійній сільській місцевості та в зоні активних бойових дій (Донецька область), не мають взагалі достатньої доходної бази для сталого фінансування власних програм розвитку; в більшості випадків значна частка бюджету громад спрямовується лише на утримання великого апарату управління, що суттєво зменшує можливості для інвестицій у розвиток критичної інфраструктури, туризму, якісної освіти та медицини; в більшості частині випадків присутня велика залежність від державних субвенцій і дотацій робить деякі громади занадто вразливими до критичних змін бюджетної політики та важкої економічної ситуації в країні [1];

- присутній кадровий дефіцит і низький рівень професійної підготовки: у більшості громад спостерігається велика нестача кваліфікованих фахівців у

сфері публічного управління, фінансів, стратегічного планування та інвестицій; наявні молоді спеціалісти громади неохоче залишаються працювати у віддалених периферійних і депресивних регіонах через занадто низьку заробітну плату та обмежені можливості професійного розвитку; у багатьох випадках в громадах відсутні спеціалісти з підготовки проєктних заявок для отримання грантових коштів, через що не використовуються можливості залучення додаткових коштів [2];

– присутня слабка інституційна спроможність: в більшості випадках у багатьох громадах та регіонах доволі часто бракує довгострокових стратегічних планів розвитку, а наявні стратегії носять формальний характер і не підкріплюються реалістичними механізмами реалізації розвитку регіону; присутня відсутність системного моніторингу (контролю) та відповідної оцінки результативності реалізованих програм суттєво знижує ефективність використання ресурсів; спостерігається таке явище, як дублювання - нерідко існує дублювання функцій між обласними адміністраціями та органами місцевого самоврядування, що створює управлінську плутанину;

– присутній нерівномірний доступ до технологій та інновацій: в більшості випадків значна кількість територіальних громад досі не має розвиненої цифрової інфраструктури, що значно ускладнює впровадження електронного врядування; в багатьох периферійних сільських та віддалених районах спостерігається обмежений доступ до швидкісного інтернету, що суттєво впливає на якість освітніх і медичних послуг, а також на привабливість цієї території для різних інвесторів; в більшості випадків технологічний розрив між великими містами та периферією суттєво поглиблює соціально-економічні диспропорції регіонів [23];

– присутні великі наслідки збройної агресії та воєнних дій та безліч інших викликів: на територіях громад, що близько розташовані до зони бойових дій, основні ресурси на сьогодні спрямовуються на гуманітарну допомогу населення, відновлення критичної інфраструктури та підтримку внутрішньо переміщених осіб громади, що знижує можливості для

довгострокових інвестиційних проєктів; спостерігається руйнування промислових об'єктів підприємств, об'єктів енергетики, транспортної та соціальної інфраструктури ускладнює залучення інвесторів; присутність високих ризиків суттєво обмежують реалізацію масштабних економічних проєктів регіонів;

- занадто низький рівень громадської участі у розвитку регіонів: в більшості випадків значна кількість населення громад часто не залучається до процесів стратегічного планування та контролю за виконанням програм розвитку; у багатьох громадах відсутність ефективних механізмів комунікації між владою та громадою призводить до недовіри і, як наслідок, до пасивності громадян; у більшості випадків обмежена відкритість влади у питаннях розподілу бюджетних коштів та реалізації проєктів породжує ризики корупційних зловживань;

- наявні суттєві проблеми міжрегіональної координації: в більшості випадків регіональні програми часто реалізуються без належної координації між сусідніми областями, що знижує їхню ефективність; наявна відсутність єдиних стандартів моніторингу (контролю) та звітності ускладнює порівняння фактів результативності проєктів у різних регіонах.

Відповідно до вимог Закону України «Про Засади державної регіональної політики» – повноваження у сфері державної регіональної політики інших центральних органів виконавчої влади визначаються Конституцією України та законами України. Таким чином, інші центральні органи виконавчої влади мають галузеві повноваження у сфері регіонального розвитку:

- Міністерство фінансів – визначає обсяги фінансової підтримки регіонів, розподіляє міжбюджетні трансферти, розробляє механізми фінансового вирівнювання;

- Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства – займається питаннями інвестиційної політики, інноваційного розвитку, підтримки підприємництва на регіональному рівні, а також відповідає за впровадження екологічних стандартів та проєктів «зеленої» економіки;

- Міністерство освіти і науки – координує розвиток освітньої інфраструктури в регіонах, впровадження програм підвищення людського капіталу;
- Міністерство охорони здоров'я – організовує надання медичних послуг у регіонах, модернізацію лікарняної мережі;
- Міністерство енергетики – відповідає за впровадження проєктів «зеленої» енергетики, розбудову розосередженої децентралізованої генерації електроенергії [42].

Для наочного прикладу розглянемо енергетичний сектор, бо розвиток енергетичного сектора є одним із важливих елементів розвитку регіонів України. На сьогодні розбудова розосередженої децентралізованої генерації електроенергії, розвиток системи передачі та розвиток систем розподілу є ключовими елементами в цьому питанні. Розвиток регіонів (в контексті розвитку енергетичного сектора) включає в себе комплекс заходів, спрямованих на забезпечення стабільного постачання енергії, захист енергетичної інфраструктури та зменшення залежності від зовнішніх енергетичних ресурсів. Основні принципи відображені в Енергетичній стратегії України. Нормативно-правове регулювання розвитку енергетичного сектора включає безліч нормативних актів, що регулюють діяльність у сфері енергетики (КСР [27], КСП [28], Інструкції та Порядки).

Відповідно до діючого Порядку розгляду ПРСР [40], оператор системи розподілу затверджує План розвитку у порядку, встановленому його установчими документами. Центральний орган виконавчої влади виконує безпосередньо розгляд та у разі відсутності зауважень виконує узгодження Плану розвитку [11;45].

Розвиток систем розподілу та розвиток системи передачі є важливою складовою розвитку регіонів України. Інтеграція з європейськими енергосистемами та реалізація національної енергетичної стратегії до 2050 року сприятиме зміцненню енергетичної незалежності України.

Основними напрямками розвитку системи розподілу на сьогодні є:

- пріоритетне наповнення ПРСР заходами, які направлені/пов'язані з відновленням об'єктів електричних мереж, пошкоджених внаслідок військової агресії російської федерації [41];
- розробка схемних рішень щодо електричних мереж для відновлення режимів роботи підстанцій, які є ключовими джерелами живлення;
- неухильне та безумовне дотримання якості електричної енергії та надійності електропостачання для всіх регіонів, населених пунктів, великих об'єктів тощо;
- сталий рівень якості електропостачання (безперервність, якість електричної енергії), удосконалення системи моніторингу;
- впровадження заходів захисту критичної інфраструктури розподільних підстанцій (трансформаторів);
- технологічні витрати електроенергії в електричних мережах та упровадження механізмів щодо зниження та комерційних втрат електроенергії;
- розвиток дистанційно керованих систем розподілу та «інтелектуальних» мереж;
- «інтелектуальні» лічильники та їх упровадження;
- упровадження заходів щодо з якісної компенсації реактивної потужності та регулювання напруги, які повинні бути підготовлені на основі виконаних актуальних досліджень та аналізів схем електричних мереж, активної та реактивної потужності, включаючи оцінку завантаженості розподільних підстанцій (трансформаторів) і ліній [44].

Наостанок, для повного розуміння необхідно розглянути перспективи розвитку системи управління регіональним розвитком.

На сьогодні сучасні виклики досить великі - насамперед збройна агресія, суттєва та затяжна економічна нестабільність, великі демографічні та технологічні диспропорції постійно формують нові вимоги до системи управління регіональним розвитком. Перспективи вдосконалення повинні враховувати як національні реалії регіонів, так і позитивний світовий досвід інших країн, адаптований до сучасних українських умов [53].

Для подальшого розвитку регіонів вимагається поглиблення та завершення реформи децентралізації, а також наступні кроки:

- безумовна фінансова автономія ОТГ потребує поступового розширення джерел власних доходів, зокрема шляхом постійного впровадження місцевих податків, підтримки стимулювання інвестицій та розвитку малого і середнього бізнесу регіону. Подовження передачі повноважень на місця потребує впровадження закріплення за громадами більш широких компетенцій у сфері земельних відносин, містобудування, соціальної політики та інфраструктурних проєктів. Підтримка слабких громад потребує створення додаткових механізмів солідарного вирівнювання фінансових можливостей між територіями;

- продовження запровадження цифрового та інноваційного управління обумовлено запровадженням електронне врядування у територіальних громадах: розвиток цифрових платформ типу «Дія» для надання послуг населенню та бізнесу на місцевому рівні громади. Застосування цифрових карт ресурсів регіону потребує створення інтерактивних баз даних щодо земель, промислових та виробничих майданчиків, критичної інфраструктури, туристичних ресурсів регіонів;

- застосування заходів щодо посилення кадрового потенціалу потребують постійних навчальних програм та сертифікації управлінців у партнерстві з навчальними організаціями та міжнародними організаціями. Забезпечення стимулювання молодих спеціалістів до роботи в регіонах через можливі пільги, стипендії, житлові програми доступного житла. Запровадження інституалізації муніципальних шкіл управління для постійного підвищення кваліфікації державних управлінців;

- впровадження інтеграції відновлення та розвитку у прифронтових і регіонах, які постраждали від збройної агресії потребують застосування регіональних планів відновлення для Донецької, Луганської, Харківської та Херсонської областей із залученням міжнародної допомоги. Також доцільно використовувати спеціальні економічні зони з податковими та інвестиційними

преференціями. Впровадити програми реінтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади через зайнятість населення та соціальні послуги;

- впровадження посилення міжрегіональної координації потребують відповідні кластери розвитку при об'єднаннях громад і областей для спільної реалізації проєктів (наприклад, транспортних коридорів чи індустріальних парків). Впровадження єдиних стандартів моніторингу (контролю) виконання регіональних програм, що забезпечить суттєву прозорість і можливість наглядного порівняння результатів. Впровадження платформи міжрегіонального партнерства для постійного обміну досвідом та ресурсами;

- застосування адаптації до європейських стандартів регіональної політики потребує гармонізації законодавства у сфері регіонального розвитку з відповідними директивами та рекомендаціями ЄС. Забезпечення швидкого доступу до фондів ЄС через участь у програмах транскордонного співробітництва. Впровадження концепції «розумної спеціалізації», яка безпосередньо передбачає фокус на унікальних конкурентних перевагах кожного регіону;

- постійне залучення громадськості до управління потребує бюджетної участі в частини надання громадянам можливості самостійно обирати проєкти для фінансування з місцевого бюджету. Громадські ради при органах влади потребують інституційне закріплення сталих механізмів діалогу між владою та мешканцями громад. Використання у прозорості даних потребують відкритих реєстрів, онлайн-звітів влади про використання бюджетних коштів.

Перспективи розвитку системи державного управління регіональним розвитком в Україні дуже тісно пов'язано з необхідністю посилення суттєвої автономії громад, якісною інтеграцією європейських стандартів та врахуванням всіх викликів відповідно до збройної агресії. Особливу увагу необхідно приділяти територіям, що зазнали найбільших та критичних руйнувань і потребують негайної потужної комплексної стратегії відновлення регіонів [51].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1 Соціально-економічні показники розвитку регіонів

Основними документами для аналізу даних щодо соціально-економічних показників у кваліфікаційній роботі використовуються данні, які розміщені на офіційних сайтах Міністерства фінансів, Міністерства розвитку громад та територій, статистичні звіти, дослідження лабораторій з опитуванням тощо. Державна статистика зводить соціально-економічні показники (зайнятість населення, ВРП, доходи, інфляція) для окремих регіонів; за 2020–2024 роки відзначається стрімка динаміка у зниженні чисельності населення, значному коливанні зарплат і значному зростанні соціальних ризиків. Проведені дослідження наочно показують, що з 2004 по 2024 рік диспропорції між регіонами тільки зростали: ключовими факторами є економічна структура, урядові витрати та міграція; особливо слабо показували себе східні регіони України. Найбільші втрати відбуваються в аграрному секторі, зруйновано зернові комплекси і інфраструктура із зберігання, зруйновано особлива важна критична інфраструктура регіонів; одночасно з причини тривалої збройної агресії понад 1000 підприємств вимушено було релоковано в інші регіони, переважно до західних регіонів.

Для якісного аналізу соціально-економічних показників розвитку регіонів розглянемо державний борг України. Державний борг є сукупністю боргових зобов'язань держави перед усіма кредиторами (юридичними та фізичними особами, іноземними державами, міжнародними організаціями, тощо). Державний борг складається із зовнішнього державного боргу та із внутрішнього державного боргу [6].

Власне розглянемо динаміку зміни державного боргу за останні роки (див. табл. 2.1, 2.2, 2.3).

Таблиця 2.1 – Державний та гарантований державою борг України з 2020 по 2024 рр. (млн. грн)

Загальний		Зовнішній	Внутрішній
31.12.2020	2 551 935,6 (27,7%)	1 518 934,8	1 033 000,8
31.12.2021	2 671 827,6 (4,7%)	1 560 230,0	1 111 597,6
31.12.2022	4 071 683,1 (52,4%)	2 610 945,6	1 460 737,5
31.12.2023	5 519 483,9 (35,6%)	3 862 987,6	1 656 496,3
31.12.2024	6 980 934,0 (26,5%)	5 048 444,4	1 932 489,6

Таблиця 2.2 – Державний та гарантований державою борг України з 2020 по 2024 рр. (млн. доларів США)

Загальний борг		Зовнішній	Внутрішній
31.12.2020	90 255,4 (7,0%)	53 720,8	36 534,6
31.12.2021	97 947,4 (8,5%)	57 197,0	40 750,4
31.12.2022	111 343,7 (13,7%)	71 398,6	39 945,1
31.12.2023	145 316,9 (30,5%)	101 704,7	43 612,2
31.12.2024	166 058,5 (14,3%)	120 089,5	45 969,0

Таблиця 2.3 – Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України з 2020 по 2024 рр. (млн. грн)

Державний борг (усього)		ВВП	Державний борг/ВВП
31.12.2020	2 551 936 (+27.7%)	4 194 102 (+5.5%)	60.8%
31.12.2021	2 671 828 (+4.7%)	5 459 574(+30.2%)	48.9%
31.12.2022	4 071 683 (+52.4%)	5 191 028 (-4.9%)	78.4%
31.12.2023	5 519 484 (+35.6%)	6 537 825 (25.9%)	84.4%
31.12.2024	6 980 934 (+26.5%)	7 658 659 (+17.1%)	91.2%

На основі даних Мінфіну, інформаційних довідок щодо державного та гарантованого державою боргу України можна зробити певні висновки щодо динаміки співвідношення державного боргу та ВВП України. Відповідно до аналізу, маємо збільшення державного боргу України за останні 5 років до історичного максимуму. Відповідно до інформаційної довідки Мінфіну протягом червня 2025 року сума державного та гарантованого державою боргу України продовжує збільшуватись, а саме: збільшилась у гривневому еквіваленті на 181,73 млрд грн і в доларовому еквіваленті державний та гарантований державою борг збільшився на 3,88 млрд доларів США [7].

Дотримання збалансованої структури державного боргу створює підґрунтя для зниження вразливості фінансової системи держави до дії ризиків, пов'язаних із державним боргом, що покращує можливості для усунення перешкод під час регіонального розвитку країни.

Для всебічного аналізу соціально-економічних показників необхідних для розвитку регіонів також розглянемо загальнонаціональні макроекономічні показники, відповідно до даних досліджень організації економічного співробітництва та розвитку OECD:

- ВВП у 2024 році становив 181,2 млрд USD (7 658 млрд грн);
- інфляція складала у березні 2025 року – 14,6 %, на фоні високого рівня державних видатків (74,4 % ВВП) та державного боргу (82,3 % ВВП);
- питома вага аграрного сектору складала – 8,5 %, промисловості та будівництва – 21,5 %, сфери послуг – 69,7 %.

Для всебічного аналізу розглянемо наступну соціально-економічну ситуацію населення країни, відповідно до даних досліджень організації економічного співробітництва та розвитку OECD:

- у 2022–2024 роках реальні зарплати населення країни постійно зростали: ~4 % у 2023 році та понад 14 % у 2024 році;
- однак, при аналізі слід зазначити, що рівень бідності населення країни залишається дуже високим — 37 % у 2024 році проти 34 % у 2023, а коефіцієнт Джині взагалі зріс понад 0,4;

– також можна взяти до уваги, що у 2025 році продовжується суттєво підвищуватись рівень безробіття населення країни, з причини тривалої збройної агресії та проведення бойових дій частина підприємств тимчасово припинило діяльність, працівники змушено звільнено.

Для всебічного, додаткового та незалежного аналізу розглянемо дослідження лабораторії Rating Lab. Напрямки досліджень лабораторії можна використовувати для аналізу соціально-психологічних процесів, дослідження поведінки молоді, цінностей та ідентичності, психологічні та соціальні аспекти життя людини та країн під час війни. Доцільно розглянути результати дослідження лабораторії Rating Lab щодо досліджень по регіонах країни (індекс місцевого благополуччя 2024 Rating Lab). На рисунку відображено, лінійну залежність між доходом та оцінкою стану економіки відповідного регіону: чим вище доходи, тим вищою є оцінка місцевого благополуччя відповідного регіону.

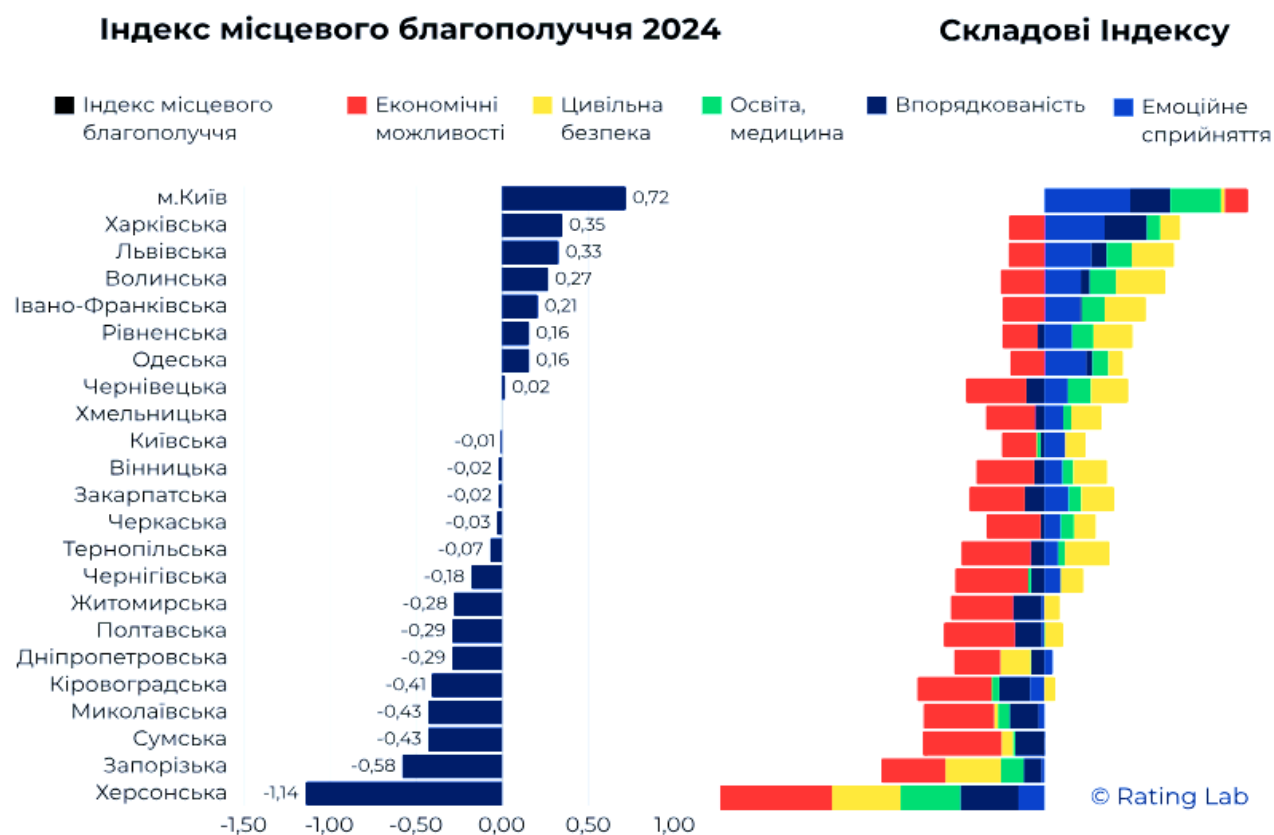

Рисунок 2.1 – Результати аналізу індексу місцевого благополуччя

Аналіз результатів дослідження, проведеного лабораторією Rating Lab по 20 критеріям та 5 компонентам за 2024 рік з розбивкою по регіонах України дозволяє дійти таких висновків:

- тільки столиця України місто Київ має стабільний та позитивний індекс економічних можливостей, інші регіони країни мають вкрай негативні оцінки;
- загальний індекс місцевого благополуччя знизився порівняно з минулим роком та має негативну оцінку, зберігається постійна тенденція на зниження по всіх регіонах;
- погіршується емоційне сприйняття середовища, що можливо впливає на соціальну активність, участь у місцевих ініціативах по всіх регіонах;
- погіршилась оцінка розвиненості культурного життя по всіх регіонах, стан доріг отримав негативні оцінки по всіх регіонах;
- погіршилась оцінка цивільної безпеки життєдіяльності, люди стурбовані і почуваються менш захищеними по всіх регіонах;
- загострюються міграція та знижується віра в локальний розвиток регіонів, що створює підстави для занепаду окремих регіонів;
- відсутня позитивна динаміка в критичних соціальних сферах освіти та медицини по всіх регіонах;
- економічне становище краще оцінюють мешканці обласних центрів, крім того, існує лінійна залежність між доходом та оцінкою стану економіки свого регіону: чим вище доходи, тим вищою є оцінка відповідного регіону [48].

Додатково для ширшого аналізу розглянемо специфіку східних регіонів (приклад - Донецька область), відповідно до даних з офіційних сайтів ОДА:

- з причини тривалої збройної агресії та проведенням активних бойових дій на території регіону у I півріччі 2023 року 1 036 підприємств Донеччини вимушено релокувалися до умовно безпечних регіонів (Київ, Львів, Дніпропетровськ тощо);
- з причини тривалої збройної агресії та проведенням активних бойових дій на території регіону спостерігається наявний спад в агропромисловому

секторі: індекс виробництва за січень–травень 2025 року склав лише 38,7 %, ВРП аграріїв упав суттєво до 27,6 % порівняно з попереднім роком, в загальні зібрано загалом лише 41,1 % площ 2021 року.

Розглянемо також для всебічного аналізу наслідки війни та загально-економічні виклики за інформаційними даними європейських медіа ресурсів:

- з причини тривалої збройної агресії та активних бойових дій на території особливо східних регіонів, з цього приводу щороку через мінування Україна втрачає до \$11 млрд ВВП, особливо це діє безпосередньо на такі міста та регіони, де відбуваються постійні обстріли та воєнні дії, інші регіони у менш охопленій зоні, але загальна шкода суттєва для всієї країни;

- слід відмітити, що відповідно до інформаційних даних, попри тривалу збройну агресію та активні бойові дії, економіка України поступово зростає: +5,3 % у 2023 році, прогноз +4,6 % у 2025 році;

- в своїх дослідженнях інформаційні медіа також зазначають масове зрушення бізнесу на захід країни: будівництво, інвестиції зростають у західних регіонах; східні регіони, серед яких Донецька область, втрачають економічну активність та йде стрімкий процес деградації регіону в наслідок збройної агресії та активних бойових дій;

- в своїх дослідженнях інформаційні медіа також зазначають про необхідність постійно вживати всіх заходів щодо Планів уряду із залученням ППП, грантів, кредитів для підтримки малого та середнього бізнесу та перерозподілу промислового виробництва країни.

Відповідно, до вищезазначених досліджень можна визначити та відобразити ключові соціально-економічні показники, які відображають стан соціально-економічних показників України в цілому та східних регіонах (на прикладі Донецької області), де на сьогодні відбуваються активні бойові дії.

Комплексний аналіз соціально-економічних показників розвитку регіонів показує, що сучасний стан розвитку регіонів характеризується глибокою територіальною диференціацією, суттєвими структурними диспропорціями та значним впливом збройної агресії на економічну динаміку окремих територій.

Отримані дані з офіційних джерел – Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку громад та територій, Державної служби статистики, досліджень OECD і Rating Lab – дають змогу сформуванню цілісного уявлення про ключові тенденції, ризики та виклики розвитку регіонів у 2020–2025 роках.

Таблиця 2.4 – Ключові соціально-економічні показники

Показник	Україна в цілому	Східні регіони
ВВП (2024)	\$190 млрд (7 658 млрд грн)	Суттєво знижений через війну
Реальні зарплати (2024)	+14% (KSE)	Знижені або нестабільні
Рівень бідності	37%	Вище середнього
Безробіття (2025 прогноз)	≈11.6 %	Вищий, особливо в агросекторі
Агропромислове виробництво	Усунення диспропорцій	Високий спад
Мінування	\$11 млрд щорічних втрат	Наявні втрати, райони бойових дій
Економічна активність	Зростання у західних регіонах	Значне зниження активності

Виконаний аналіз соціально-економічних показників розвитку регіонів України свідчить про дуже глибоку неоднорідність у рівні економічного потенціалу регіонів країни, різниці якості життя населення регіонів та структурі господарського комплексу. Всі виявлені і досліджені диспропорції мають як об’єктивний, так і суб’єктивний характер, загалом формуючись під кількісним впливом природно-географічних, демографічних та управлінських чинників.

Відбувається стрімке зростання державного боргу при одночасному зниженні темпів зростання реального сектору економіки в найуразливіших регіонах. Показники боргу та ВВП демонструють загострення фіскальних ризиків, оскільки відношення державного боргу до ВВП за 2020–2024 роки збільшилось з 60,8 % до 91,2 %, що є історичним максимумом. Це суттєво обмежує інвестиційні можливості держави в цілому.

ВВП в країні на душу населення та рівень середньомісячної заробітної плати у регіонах демонструють значну та потужну територіальну концентрацію економічної активності в країні – найбільш розвиненими регіонами та містами залишаються Київ, Дніпропетровська та Київська області, тоді як більшість регіонів принципово відстають від середньо українського рівня суттєво. Реальні зарплати у 2023–2024 роках демонстрували позитивну тенденцію, рівень бідності зріс до 37 %, а нерівність доходів продовжує збільшуватися. Ринок праці також характеризується погіршенням ситуації.

Всі структурні особливості економіки регіонів зумовлюють різні темпи зростання промисловості в регіонах: так потужні промислові регіони (Донецька, Дніпропетровська, Запорізька області) мають дуже високі виробничі потужності, але відчувають негативний вплив збройної агресії та вплив активних бойових дій та великих структурних криз; наприклад такі аграрні регіони (Вінницька, Черкаська, Полтавська) демонструють нормальну стабільність, проте вони менш стійкі до коливань світових цін на сільгосппродукцію.

В країні інвестиційна привабливість концентрується у великих промислових та адміністративних центрах, що сприяє посиленню просторової нерівності та уповільнює розвиток периферійних територій (село, селище та зруйновані міста східних регіонів із критичною інфраструктурою).

Присутні наявні соціальні індикатори розвитку регіону – це рівень зайнятості населення, тривалість життя мешканців регіону, наявний доступ до якісних медичних і освітніх послуг, що насамперед значною мірою залежать від економічного становища регіону та якості інфраструктури в цілому.

Таким чином, можна констатувати, що поточна соціально-економічна картина України характеризується високим рівнем регіональної диференціації. Це створює необхідність у застосуванні збалансованій державної політиці щодо регіонального розвитку, що спрямована на:

- стимулювання інвестицій у депресивні та периферійні регіони;
- розвиток енергетичної, транспортної та цифрової інфраструктури;

- диверсифікацію економіки окремих областей;
- підвищення якості людського капіталу.

Таким чином, стан соціально-економічного розвитку регіонів України демонструє стрімку необхідність переходу до більш гнучкої, цільової та комплексної системи державного регулювання, орієнтованої на довгострокову стабільність і відновлення. Особливого значення набувають сталі підходи до реконструкції та трансформації регіонів, які зазнали найбільших втрат унаслідок війни, оскільки саме їхнє відновлення визначатиме стійкість розвитку країни у європейський економічний простір [52].

Особливу увагу сьогодні необхідно приділити наступним регіонам України, що насамперед постраждали від збройної агресії та активних бойових дій на території громад, зокрема Донецькій, Луганській, Херсонській та Запорізькій областях, де відновлення економічної та соціальної інфраструктури є ключовою умовою повернення до сталого розвитку регіонів в умовах припинення воєнного конфлікту.

2.2 Регіональні диспропорції та проблеми розвитку

Для аналізу розглянемо просторі нерівності й економічну концентрацію. Просторові (регіональні) нерівності в Україні – це стійке й системне явище, яке проявляється у суттєвих відмінностях між всіма регіонами країни за рівнем економічного розвитку, зайнятості населення регіонів, доходів населення у регіонах, якості інфраструктури та якості надання соціальних послуг. Ці зазначені наявні відмінності сформувалися історично, а у сучасний період тільки посилюються під впливом ринкової трансформації, глобалізаційних процесів у світі та військово-політичних викликів країни [49].

Розглянемо концентрацію економічного потенціалу у великих центрах: на території України за останні 30 років спостерігається тенденція економічної концентрації у кількох ключових регіонах:

- місто Київ – столичний регіон акумулює близько 25–30 % загального ВРП країни, насамперед зосереджуючи більшість офісів великих компаній (енергетичних, логістичних, ІТ та інші), банківських установ (комерційні банки та державні банки) та інноваційних хабів;

- Дніпропетровська область – на сьогодні провідний промисловий центр, лідер у металургійній галузі країни, гірничодобувній галузі та машинобудуванні, логістичний центр поставок озброєння для стримування збройної агресії та формує понад 10 % ВРП.

Таке наявне зосередження великих промислових і фінансових ресурсів у невеликій кількості регіонів може призводити до наявності «локальних економік з національним впливом», коли розвиток країни надмірно залежить від стабільності кількох центрів країни.

Для аналізу розглянемо відмінності у структурі виробництва регіонів. Більшість регіонів України значно різняться за спеціалізацією:

- промислово орієнтовані регіони (Дніпропетровщина, Запоріжжя) базуються в основному на важкій металургійній промисловості та експорті сировини тощо;

- аграрні регіони (Полтавщина, Вінниччина, Кіровоградщина) в основному зосереджені на сільському господарстві, часто з наявним низьким рівнем власної переробки продукції (зерно продається інші країни);

- туристично-культурні регіони (Закарпаття, Львівщина, Одещина) в основному розвивають сферу послуг та туризму, та мають нижчий рівень індустріалізації регіонів країни.

Зазначені відмінності суттєво впливають на стійкість економік регіонів країни до наявних можливих криз: промислові регіони та металургійні центри особливо чутливі до постійних коливань цін на світових ринках, аграрні регіони – особливо чутливі до зміни погодних умов (повінь, засуха, пожежі тощо), а туристичні – в основному залежать від наявної безпекової ситуації регіону з причини тривалої збройної агресії та активних бойових дій (постійні ракетні атаки та інше).

Розглянемо для аналізу нерівномірність інвестиційних потоків. Розглянувши статичну звітності можна побачити, що у минулому 2024 році:

- місто Київ отримав понад 30 % усіх капітальних інвестицій;
- Дніпропетровська область – близько 12 % усіх капітальних інвестицій.

Зазначена висока концентрація інвестицій у столиці України та кількох промислових регіонах країни насамперед суттєво поглиблює розрив з менш розвиненими територіями країни, де обмежені можливості проведення модернізації виробництва та відновлення інфраструктури.

Для аналізу розглянемо демографічні та міграційні наслідки концентрації. Насамперед економічна концентрація в регіоні безумовно тягне за собою демографічну популяризацію цього регіону:

- постійна і тривала міграція працездатного населення з периферійних регіонів до економічних центрів країни;
- критичне збільшення навантаження на наявну міську інфраструктуру мегаполісів;
- постійна та поступова деградація трудового потенціалу у віддалених периферійних громадах, що втрачають молодь і фахівців.

Зазначені явища виразно проявились після 2022 року – великі міграційні потоки посилюються як всередині країни, так і за межами, а сформовані економічні вузли східних регіонів частково або повністю зупинили роботу (коксохімічна промисловість, металургія та видобуток вугілля).

Для всебічного аналізу розглянемо ефект «замкнутого кола розвитку». Насамперед велика і потужна концентрація наявного капіталу та робочих місць у великих містах призводить до наступного:

- постійне та стає зростання доходів і податкових надходжень саме там, де розвиток уже достатньо високий;
- поступове зменшення ресурсів у відсталих регіонах країни, що не можуть забезпечити швидкий інфраструктурний прорив регіонів;
- постійні відтоки наявних інвестицій і кадрів з депресивних територій, суттєво поглиблюючи нерівності між регіонами країни.

Зазначене замкнене коло суттєво ускладнює вирівнювання рівня розвитку регіонів без цілеспрямованої державної політики окремих регіонів [54].

Можна зробити висновок, що просторові нерівності та економічна концентрація наразі є ключовими і першочерговими викликами для більшості регіонів України. Створення сталих і ефективних політичних чи фінансових інструментів має насамперед бути спрямоване на наступне:

- рівномірне розподілення капітальних інвестицій регіонів;
- продовжувати підтримку економічної диверсифікації периферійних та депресивних регіонів;
- вживати сталих заходів щодо інституційного підсилення місцевого самоврядування;
- впровадження відновлення необхідної соціальної і цифрової інфраструктури, особливо в регіонах, постраждалих від війни.

Для аналізу розглянемо причини нерівномірного розвитку регіонів України. Нерівномірний розвиток регіонів України – це насамперед багатовимірне явище, що зумовлене поєднанням многих історичних, економічних, соціальних, географічних, політичних та навіть ментальних факторів. Для розуміння цієї проблеми необхідно та доцільно розглянути ключові особливості та причини, які можна систематизувати у кілька груп [34].

Розглянемо для аналізу економічні фактори нерівномірного розвитку:

- постійно відбувається концентрація капіталу. Переважна більшість фінансових потоків та великих інвестицій сконцентровано лише у столиці країни та кількох промислових центрах країни;
- постійно відбувається структурна спеціалізація регіонів. Наприклад, Донбас – це важка металургійна промисловість і видобуток вугілля; Одеська область – це портова логістика і торгівля; Полтавська – аграрний сектор і видобуток нафти та газу. Така вузька спеціалізація регіонів насамперед підвищує вразливість кожного регіону до зовнішніх шоків;
- постійно відбувається різний доступ до інфраструктури. Отже, вже сформовані потужні регіони з розвиненою транспортною мережею,

логістичними мережами та вузлами, індустріальними парками мають насамперед вищу інвестиційну привабливість.

Соціальні та демографічні причини нерівномірного розвитку:

- спостерігається наявна постійна міграція робочої сили. Спостерігається постійний великий відтік працездатного населення до економічних центрів країни і за кордон, що призводить до демографічного старіння периферії країни;

- спостерігається присутність освітніх диспропорцій. Спостерігається концентрація вищих навчальних закладів у великих містах, що суттєво створює дисбаланс у доступі до кваліфікованої робочої сили периферії країни;

- присутній критично різний рівень підприємницької активності. У регіонах із сильними та потужними бізнес-асоціаціями та традиціями приватної ініціативи економіка розвивається стрімко, динамічніше і швидше.

Розглянемо політичні та інституційні фактори розвитку:

- спостерігається присутність нерівномірного розподілу бюджетних ресурсів між регіонами. Органи центральної влади країни частіше виконують фінансування столичних та стратегічних об'єктів, залишаючи малі периферійні міста з обмеженим фінансуванням;

- спостерігається присутність наявних корупційних ризиків та слабого врядування. Периферійні та депресивні регіони з низкою якістю інститутів суттєво відстають у залученні інвестицій;

- особливу увагу слід приділити збройної агресії та воєнним діям у східних регіонах. Після 2022 року, Донецька, Луганська, Херсонська, Запорізька області зазнали значущих та катастрофічних втрат у промисловості, критичної інфраструктурі та втраті людському капіталі (міграція населення).

Також необхідно розглянути технічні та інноваційні диспропорції:

- присутня суттєва цифрова нерівність територіальних громад. Доволі часто сільські громади мають гірший доступ до швидкісного інтернету та цифрових сервісів;

– присутній між громадами різний рівень технологічного розвитку регіонів. Всі без винятку потужні промислові регіони з модернізованими підприємствами мають суттєво більшу конкурентоспроможність між регіонами.

Для подолання нерівномірного розвитку регіонів необхідне комплексне втручання у розвиток регіонів, яке поєднує інфраструктурні інвестиції, децентралізацію, постійне стимулювання бізнесу на периферійних регіонах країни, а також сталу адаптацію та запровадження міжнародного досвіду регіональної політики.

Розглянемо демографічний та соціальний вимір диспропорцій. Отже, демографічна та соціальна ситуація у регіонах України є вкрай важливим та суттєвим індикатором нерівномірного розвитку регіонів, оскільки людський капітал та якість життя населення країни визначають насамперед економічний потенціал території регіону. Просторові відмінності у народжуваності, великої смертності, постійних міграційних потоках населення між регіонами, суттєві відмінності рівнів стану доходів та можливостей доступу до якісних соціальних та освітніх послуг формують комплексну систему демографічно-соціальних диспропорцій розвитку.

Розглянемо для аналізу демографічні відмінності між регіонами:

– спостерігається наявність відмінностей у народжуваності та великої смертності: проаналізувавши данні Державної служби статистики України, коефіцієнт народжуваності коливається від 7,3% до 10,2%. Відповідно спостерігаються відмінності у коефіцієнтів смертності має таку тенденцію: найвищі показники – у північних та східних регіонах (Чернігівська, Сумська, Кіровоградська області), найнижчі – у західних (Івано-Франківська, Закарпатська);

– природний приріст населення. Відповідно до даних Державної служби статистики України маємо таку картину, західні регіони (Закарпаття, Рівненщина) демонструють близький до нуля або навіть позитивний приріст населення, центральні регіони, східні та північні області мають стійкий природний спад населення, що посилює старіння населення цих регіонів;

– постійні міграційні процеси. Постійно зростає внутрішня міграція - триває збільшення відтоку населення з периферійних та депресивних регіонів до економічних центрів країни (Київ, Львів, Дніпро, Одеса). Східні регіони Донеччина та Луганщина після 2014 року та в особливості після 2022 року втратили сотні тисяч своїх мешканців через збройну агресію і воєнні дії, що сильно пришвидшило економічний занепад регіонів. Суттєво відбувалось збільшення зовнішньої міграції - західні області традиційно мають дуже високий рівень трудової міграції до країн ЄС, особливо Польщі, Чехії, Італії, така міграція часто носила тривалий та постійний характер, що постійно приводила до втрати трудових ресурсів регіону;

– відбувається постійне старіння населення країни. Відповідно до статичних даних частка осіб віком 60+ у загальній структурі населення країни перевищує 22 % у середньому по країні. Найбільше «старі» наступні регіони країни (Чернігівська, Сумська, Полтавська області). В той же час, деякі західні регіони (Закарпатська, Волинська) зберігають більш молодий демографічний профіль, але також стикаються з відтоком кваліфікованої молоді за кордон через збройну агресію та низький рівень життя;

– присутні великі соціально-економічні диспропорції. Розглянемо для прикладу, доходи населення при розгляді середньомісячної заробітної плати у столиці країни суттєво перевищує зарплату у обласних центрах інших регіонах. Рівень бідності за критерієм витрат суттєво вищий у сільських громадах та промислових містах з кризовою економікою;

– спостерігається наявність у різному доступі до соціальних послуг. Присутня у більшості регіонів помітна різниця у якості медичних послуг: відповідно обласні центри країни мають сучасне та якісне обладнання та висококваліфікованих спеціалістів, у сільській місцевості доволі часто відсутні навіть базові медичні заклади. Відмінності у якісних освітніх послугах: у більшості віддалених територіальних громадах суттєво скорочується мережа шкіл через демографічний спад населення, що збільшує відстань до місця доступу до навчання населення регіонів;

– особливої уваги потребує тривалий вплив воєнних дій на демографію та соціальну сферу країни. Отже, в наслідок тривалої збройної агресії, особливо після 2022 року постійно зростає масова вимушена міграція населення (як внутрішня, так і зовнішня), що суттєво змінила соціально-демографічну структуру країни. Відповідно Донецька, Луганська, Херсонська та Запорізька області зазнали значного та критичного відтоку працездатного населення регіонів. Відбувається розрив соціальних ланцюгів та втрата всієї інфраструктури регіонів, що суттєво поглиблює депресивні тенденції у східних регіонах.

Отже можна зробити висновок, що наявні демографічні та соціальні диспропорції в Україні мають постійний, сталий і комплексний характер, та їх вплив на регіональний розвиток є насамперед взаємо підсилювальним: зростання депопуляції → зменшення економічної активності → зниження інвестиційної привабливості → збільшення та подальший відтік населення; тривала соціальна нерівність → суттєве погіршення якості людського капіталу → постійне уповільнення інноваційного та економічного зростання громад.

Розглянемо для всебічного якісного аналізу технологічну нерівність. Присутня відповідна наявна технологічна нерівність у регіонах України – це насамперед присутній суттєвий дисбаланс у доступі, використанні та розвитку сучасних інновацій і технологій між окремими територіями країни. Технологічна нерівність взагалі проявляється у різниці цифрової інфраструктури, рівня автоматизації промислового виробництва, розвитку інноваційної економіки та можливості доступу до високотехнологічних послуг. Зокрема технологічна нерівність напряду впливає на конкурентоспроможність між регіонами та здатність інтегруватися у глобальні економічні ланцюги розвитку. Проведене дослідження 2024 року показало наступне: наявна стала швидкість інтернету та мобільного зв'язку має значний і суттєвий вплив на доходи регіонів, відсутній якісний доступ до цифрової інфраструктури справді зменшує доходні розриви. Таким чином, бідніші регіони країни, зокрема села та селища, залишаються без ключового ресурсу цифрової економіки.

Для аналізу розглянемо та проаналізуємо цифрову інфраструктуру та можливості доступу до інтернету:

- широкосмуговий доступ до інтернету нерівномірно розвинений всередині країни: в більшості випадків відповідні великі міста та обласні центри мають покриття понад 95 %, тоді як у сільських районах деяких областей цей показник взагалі не перевищує 65–70 %;

- у деяких віддалених громадах досі фіксуються «білі плями» – присутні випадки щодо великої кількості населених пунктів з обмеженим або взагалі відсутнім доступом до стабільного інтернету;

- відповідно до даних мобільних операторів мобільний інтернет (4G) у 2024 році охоплював понад 92 % населення, але у всіх прифронтових зонах Донецької, Луганської, Запорізької областей його якість та доступність знижені з причини пошкодження відповідно обладнання (мобільні вишки та інше).

Розглянемо для аналізу інноваційну екосистему:

- основна частина успішних проєктів безпосередньо зосереджена у Києві, Львові, Харкові, Дніпрі та Одесі;

- безумовна відсутність технопарків і бізнес-інкубаторів у малих містах країни обмежує розвиток місцевого інноваційного середовища;

- за результатами проведених досліджень індексу інноваційного розвитку Україна займає лише 57 місце у світі, при цьому значною мірою спостерігається територіальна концентрація всіх інновацій.

Розглянемо також освітньою-технологічну нерівність:

- доступ до всіх сучасних освітніх програм, лабораторій, цифрових платформ значно кращий у міських школах, ніж у сільських школах;

- майже всі університети великих міст мають сучасні науково-дослідні лабораторії, безліч всяких міжнародних грантів, безумовно кращий доступ до новітніх технологій розвитку;

- присутні регіони з низькою щільністю вишів і технічних коледжів (наприклад, північні райони Сумщини, Полісся), що мають обмежений кадровий потенціал для впровадження новітніх технологій.

Розглянемо для якісного аналізу вплив тривалої збройної агресії та воєнних дій у прифронтових регіонах:

- постійне та критичне руйнування цифрової та енергетичної інфраструктури у східних і південних областях суттєво відкинуло ці регіони у технологічному розвитку в сторону зменшення;
- збільшення постійної та критичної міграції висококваліфікованих ІТ-фахівців із зони бойових дій до західних областей та за кордон, що призвело до перерозподілу технологічного потенціалу країни.

Сформуємо наступні наслідки технологічної нерівності:

- присутність суттєвого економічного відставання регіонів із низьким рівнем технологізації;
- постійне збільшення міграції молоді з депресивної периферії у технологічно розвинені центри країни;
- зростання зменшення інвестиційної привабливості деяких регіонів без сучасної інфраструктури;
- стає розширення цифрового розриву між містом і селом, селищем.

Сформуємо наступні шляхи подолання технологічної нерівності:

- впровадження програми державної підтримки цифровізації периферійних громад;
- постійний розвиток регіональних технопарків, інноваційних кластерів і бізнес-інкубаторів;
- надання пільгових умов для ІТ-бізнесу у депресивних регіонах країни;
- впровадження інвестиції у освіту та перекваліфікацію кадрів;
- запровадження відновлення та модернізацію критичної інфраструктури у прифронтових зонах та регіонах після завершення воєнних дій.

Отже, проблематика регіонального розвитку країни з подолання міжрегіональних диспропорцій в Україні вже тривалий час займає значне та помітне місце у суспільному дискурсі, який формується через постійну

взаємодію політичних еліт країни, експертного середовища, академічної та наукової спільноти та провідних медіа країни. Відповідне сприйняття суттєво впливає на державну політику розвитку регіонів в цілому, оскільки визначає пріоритети розвитку, формує суспільне очікування покращень життя та задає відповідні рамки для вироблення стратегічних рішень розвитку країни.

Для аналізу розглянемо політичний вимір. Отже, у політичному дискурсі регіональний розвиток часто розглядається не лише з економічної, в більшості випадків, а також із соціальної точок зору. Майже всі політичні діячі країни та політичні партії під час виборчих кампаній постійно та активно використовують тему вирівнювання регіональних можливостей, обіцяючи велике збільшення інфраструктурних інвестицій, збільшення децентралізації, підвищення рівня збалансованості місцевих бюджетів. Особливий акцент під час виборів завжди робився на відновленні територій, що постраждали внаслідок збройної агресії та воєнних дій, зокрема Донецької та Луганської областей, де регіональний розвиток регіону набуває значення фактору національної єдності та безпеки.

Розглянемо експертно-науковий дискурс. Так у майже всіх науковців і фахівців із публічного управління дискусія зосереджена на оптимальному пошуку ефективних та сталих механізмів державного регулювання, що здатні зменшити просторові диспропорції по суті. У цьому контексті ключовими є завжди такі питання: продовження модернізації індустріальних центрів, стале впровадження смарт-спеціалізації, оптимізація цифровізації регіональної економіки, посилення та поглиблення інвестиційної привабливості периферійних та депресивних територій. Також відповідні інституції активно обговорюють світовий досвід (наприклад, політику ЄС щодо регіональної конвергенції) та шляхи його адаптації до українських умов [24].

Розглянемо думки медіа та громадську думку. Отже, в основному в інформаційному полі, всі ЗМІ доволі часто подають тему регіонального розвитку крізь призму наявних локальних проблем країни: збільшення відсутності робочих місць, поганий стан доріг та мостів, погіршення якості

забезпечення медичними послугами населення, відсутність освітніх можливостей, суттєве погіршення екологічної ситуації в регіонах. Всі ці фактори насамперед сприяє формуванню в суспільстві розуміння того, що розвиток регіонів не абстрактна державна стратегія, а конкретні зміни у повсякденному житті кожного громадянина окремої громади. Водночас більшість незалежних медіа підсилюють суспільний тиск на владу країни, вимагаючи прозорого використання коштів державного та місцевих бюджетів для запобігання корупції на місцях.

Отже можна констатувати, що вплив на формування державної політики країни щодо розвитку - це наявний постійний і високий суспільний дискурс виконує роль індикатора пріоритетів: безумовно, якщо присутня та наявна регіональна нерівність між регіонами часто згадується у публічному просторі країни, вона може швидше потрапити в урядові програми розвитку та законодавчі ініціативи уряду. Відповідно, у результаті саме суспільне сприйняття будь якого рішення влади здатне прискорювати або, навпаки, суттєво сповільнювати ухвалення стратегічних рішень.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1 Стратегії збалансованого регіонального розвитку

Наявні тенденції розвитку регіонів України переконливо демонструють необхідність, що питання сталого забезпечення збалансованого регіонального розвитку є одним із ключових викликів державного управління. Всі регіони України суттєво відрізняються за рівнем економічної активності бізнесу, демографічною структурою, ресурсним потенціалом регіону, соціальними стандартами життя населення та екологічними умовами. Зазначені фактори породжують дуже глибокі диспропорції, які вимагають негайного системного підходу та розробки ефективних рішень.

Збалансований розвиток повинен передбачати узгодження трьох взаємопов'язаних складових – економічної, соціальної та екологічної. Такий підхід до розвитку відображається у концепції «сталого розвитку», що закріплена в міжнародних документах. Для України, яка перебуває у процесах децентралізації та можливої євроінтеграції, забезпечення сталого і гармонійного розвитку регіонів є не лише внутрішньою потребою країни, але й умовою успішного входження країни до спільного європейського простору.

Особливу актуальність збалансований регіональний розвиток набуває з причин тривалої збройної агресії. Значна кількість областей, зазнали дуже колосальних руйнувань критичної інфраструктури, відбувався процес деіндустріалізації та масштабні демографічних втрати. Зазначені обставини створюють сильні виклики для держави: з одного боку, необхідність негайного відновлення територій, з іншого – можливість інтеграції постраждалих регіонів у загальнонаціональну систему розвитку.

Стратегія збалансованого розвитку повинна поєднувати економічне зростання регіону, соціальну справедливість і екологічну безпеку мешканців

громад. Стратегії повинні включати модернізацію промислового виробництва, збільшення розвитку малого та середнього бізнесу, покращення забезпечення рівного доступу населення до якісних послуг, а також збереження природного середовища регіонів. Саме синергія цих напрямів розвитку здатна сформувати передумови для сталого майбутнього.

Пропоную для розгляду наступне:

- теоретичні засади збалансованого розвитку;
- економічні стратегії збалансованого розвитку;
- соціальні стратегії збалансованого розвитку;
- екологічні стратегії збалансованого розвитку;
- досвід реалізації стратегій у європейських країнах;
- адаптація «трикутника сталого розвитку» (економіка – суспільство – екологія) до українських умов;
- стратегічні напрями забезпечення гармонійного розвитку регіонів України, з урахуванням викликів збройної агресії та післявоєнної відбудови промисловості та інфраструктури [33;].

На практиці державного управління можна дійти до висновку, що поняття «збалансований регіональний розвиток» визначає необхідність гармонізації трьох взаємопов'язаних складових: економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної безпеки [46]. Всі ці підходи на сьогодні відповідають стратегіям сталого розвитку Європейського Союзу.

Відповідно до кращих сучасних підходів, збалансований розвиток регіонів має передбачати наступне:

- економічний вимір – забезпечення конкурентоспроможності регіональної економіки, ефективне використання ресурсного потенціалу, залучення інвестицій;
- соціальний вимір – забезпечення рівного доступу до соціальних благ, підвищення якості життя, розвиток людського капіталу, запобігання соціальній маргіналізації;
- екологічний вимір – раціональне використання природних ресурсів,

зниження техногенного навантаження, формування екологічно безпечного середовища.

Відповідно до цього контексту трикутник збалансованого розвитку (економіка – суспільство – екологія) стає методологічною моделлю, яка дозволяє оцінювати політику та програми з точки зору їх гармонійності.

Методології досліджень щодо збалансованого розвитку спираються на міждисциплінарний характер, що поєднує економіку, соціологію, екологію та науку державного управління. Методологія охоплює такі принципи:

- системність – розгляд кожного регіону як цілісної соціально-економічної та екологічної системи;
- комплексність – відповідне урахування взаємозалежності різних факторів і сфер розвитку регіону;
- інклюзивність – відповідне залучення місцевих громад, бізнесу та органів влади до розробки та реалізації стратегій регіону;
- превентивність – відповідна орієнтація на запобігання кризам і всяким диспропорціям, а не лише на їх тільки подолання;
- європейська інтегрованість – скоріша та активна адаптація до стратегічних цілей ЄС.

У провідній світовій практиці існує кілька моделей, що пояснюють механізми збалансованого розвитку регіонів:

- неокласична модель – концентрує акцент на економічному зростанні як головному потягу розвитку регіону;
- інституціональна модель – визначає загальну та ключову роль ефективних інститутів державної влади та органів державного управління;
- європейська модель регіонального розвитку – робить визначальний акцентовану увагу на «територіальній згуртованості» та актуальному та скорішому подоланні диспропорцій між регіонами.

На сьогодні збалансований розвиток в Україні стикається з такими проблемними факторами: дуже затяжна та тривала збройна агресія що призводить до великої руйнації критичної інфраструктури; присутність високої

енергозалежності; вкрай великі демографічні проблеми, включно з депопуляцією та міграцією населення; безліч наявних регіональних диспропорцій. Для України теоретико-методологічні засади збалансованого розвитку повинні поєднувати класичні міжнародні підходи та специфічні національні завдання, пов'язані з післявоєнною відбудовою регіонів та інфраструктури та європейською інтеграцією.

При розгляді економічного розвитку можна відмітити, що він є залізобетонним фундаментом збалансованого функціонування. Без належного рівня економічної активності та привабливих інвестицій та конкурентоспроможності неможливо забезпечити високі соціальні стандарти та екологічну безпеку регіонів.

До пріоритетних напрямків економічних стратегій повинні належати:

- диверсифікація економіки регіонів – це безумовно зменшення залежності від вузькоспеціалізованих галузей виробництва (наприклад, вугільної чи металургійної промисловості на Донбасі). Це дозволяє суттєво підвищити стійкість регіонів до зовнішніх шоків;
- підтримка малого та середнього бізнесу – як потужного драйвера інновацій, зайнятості населення регіонів;
- інноваційна трансформація – постійний розвиток кластерів, технопарків, індустріальних парків, що безумовно сприяє переходу від відсталої сировинної економіки до високотехнологічної моделі економіки;
- залучення інвестицій – потужне створення сприятливого інституційного середовища для інвесторів, особливо у сфері «зеленої енергетики», логістики та відновлення критичної інфраструктури;
- розвиток транспортно-логістичного потенціалу – стала інтеграція регіонів у міжнародні транспортні коридори, що підвищить конкурентоспроможність регіонів на рівні інших країн.

Основну увагу для економічній стратегії у післявоєнному відновленні слід приділити регіонам, що зазнали великий руйнувань унаслідок збройної агресії та бойових дій. Для цих областей необхідно насамперед наступне:

- відновлення критичної інфраструктури (енергетика, житло);
- залучення міжнародних фінансових організацій до відбудови;
- створення програм реінтеграції та адаптації переселенців;
- розвиток альтернативних галузей економічного напрямку (сонячна та вітрова енергетика, агропромисловий комплекс, логістика).

При розгляді європейського досвіду щодо адаптації економічних стратегій до умов України слід зазначити, що у країнах Європейського Союзу значну увагу приділяють «розумній спеціалізації» регіонів, яка насамперед передбачає визначення унікальних конкурентних переваг кожного регіону та спрямування ресурсів на їх розвиток.

Запровадження економічних стратегій збалансованого розвитку дозволяє нам очікувати наступні результати:

- значно підвищити інвестиційну привабливість всіх регіонів;
- створити робочі місця та суттєво знизити рівень безробіття;
- достатньо зміцнити фінансову самодостатність;
- забезпечити поступовий перехід до «зеленої економіки»;
- зменшити регіональні диспропорції у економічному розвитку.

Розглянемо соціальні стратегії збалансованого розвитку регіонів. Соціальні стратегії регіонального розвитку регіонів визначають, наскільки регіональний розвиток в цілому відповідає принципам справедливості, рівності та інклюзивної єдності. Для регіонів України соціальний аспект збалансованого розвитку має особливе значення з наступних причин:

- великі регіональні диспропорції у стані рівня життя населення регіонів (наприклад, розрив між Києвом і Донбасом чи окремими периферійними сільськими територіями);
- збройна військова агресія, що призвела до масштабу катастрофи суттєвих демографічних втрат, великої вимушеної міграції населення, зростання соціальної вразливості населення громад;
- потреба у необхідності реінтеграції внутрішньо переміщених осіб та

процесів відновленні соціальної та критичної інфраструктури в постраждалих регіонах від збройної військової агресії;

- необхідність у сталої адаптації до європейських соціальних стандартів у майбутньому контексті інтеграції до ЄС.

Соціальні стратегії соціального збалансованого розвитку регіонів повинні забезпечувати першочергово наступні цілі:

- рівний доступ до всіх базових соціальних послуг – освіта, медицина, соціальний захист населення, незалежно від місця проживання;

- усунення регіональних диспропорцій у рівні життя – суттєве скорочення розриву між потужними урбанізованими центрами та периферійними сільськими територіями деяких регіонів;

- сприяння захисту соціально вразливих категорій населення – насамперед пенсіонерів, молоді, осіб з вадами інвалідності, внутрішньо переміщених осіб, осіб постраждалих в наслідок збройної агресії;

- сприяння розвитку людського капіталу – суттєво підвищення освітнього рівня учбових закладів, формування інноваційного мислення, вжиття заходів та сприяння зайнятості населення громади;

- соціальна згуртованість і солідарність – потужне зміцнення міжрегіональної інтеграції та формування єдиної національної української ідентичності.

Соціальні стратегії регіонального розвитку повинні насамперед реалізовуватися через такий перелік інструментів для реалізації:

- застосування освітньої політики – впровадження модернізації мережі закладів освіти, продовжувати розвиток дистанційного навчання;

- впровадження медичної реформи – підвищення якості доступності первинної та спеціалізованої медичної допомоги населенню;

- впровадження інфраструктурних проєктів – швидкий розвиток соціальної та критичної інфраструктури (шкіл, лікарень, культурних центрів), особливо у сільських та територіях, що потребують відновлення після збройної агресії та воєнних дій;

- дотримання інклюзивної політики – забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю, постійна адаптація громадських просторів і транспортної інфраструктури;

- створення електронних сервісів – дотримання цифровізації соціальних послуг, що суттєво зменшує корупційні ризики й забезпечує швидший доступ до державних сервісів в цілому кожного громадянина.

Після успішної реалізації соціальних стратегій збалансованого регіонального розвитку можна очікувати такі результати:

- якісне підвищення життя населення регіонів;
- суттєве зміцнення соціальної стабільності та довіри до влади;
- зменшення рівня бідності та рівня безробіття у регіонах;
- умови для максимального повернення трудових мігрантів;
- якісний ріст соціальної згуртованості та національної єдності українського суспільства у регіонах.

Під час розгляду екологічної стратегії збалансованого розвитку, можна дійти висновку, що стан навколишнього середовища регіонів безпосередньо впливає на рівень якості життя населення регіонів, кращу інвестиційну привабливість територій та можливі перспективи сталого економічного зростання регіонів. Регіони, які протягом десятиліть стабільно розвивали промислове виробництво без будь-якої достатньої уваги до наявних екологічних аспектів, екологічні стратегії регіонального розвитку мають першочергове значення.

Запровадження екологічних стратегій збалансованого розвитку має на меті такі основні цілі:

- безумовне збереження регіонів та відновлення природних ресурсів щодо дотримання раціонального та ощадного використання ресурсів (земель, води, лісів та надр);

- поступове зменшення забруднення навколишнього довкілля регіонів щодо постійного та якісного контролю за викидами промислових виробництв у регіонах, впровадження сучасних технологій очищення;

- впровадження концепції розвитку «зеленої економіки» – бистре та швидке стимулювання відновлюваної енергетики, екологічного транспорту, енергоефективних технологій;
- поступова адаптація до кліматичних змін – зменшення ризиків щодо засухи, повеней, ерозії ґрунтів;
- впровадження підвищення екологічної свідомості населення – додаткова екологічна освіта, застосування громадського контролю, залучення громадян громад до охорони довкілля регіонів.

Провідні екологічні стратегії збалансованого розвитку повинні мати такі напрями екологічної стратегії:

- розвиток відновлювальної енергетики [15]. Україна має великий потенціал у сфері сонячної та вітрової енергетики. Зазначене повинно зменшити залежність від вугілля та газу, які є основними джерелами забруднення [37]. На початок 2024 року частка відновлюваних джерел у виробництві електроенергії енергосистеми України становила близько 12%, тоді як у країнах Європейського Союзу показник перевищує 30%. Стратегії розвитку повинні загалом передбачати подальше розширення сонячної і вітрової енергетики, використання біогазу когенераційних установках [13], подальшу модернізацію теплової енергетики з акцентом на зменшення викидів CO₂. З причини того, що проблема забруднення повітря є надзвичайно актуальною, оскільки вона впливає на здоров'я населення, стан екосистем і якість життя загалом. Україна також зобов'язана адаптувати своє законодавство до стандартів Європейського Союзу у рамках Угоди про асоціацію та виконання міжнародних зобов'язань за Паризькою угодою, зокрема директиви про якість атмосферного повітря, що визначив ціль скорішого досягнення вуглецевої нейтральності країни. Виконання вимог Паризької угоди також зобов'язує країну зменшити викиди парникових газів на 65% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року;
- управління відходами. Кожного року в Україні накопичується понад 400 млн. тон промислових і побутових відходів. Тільки 6% з них Україна має

змогу утилізувати. Для суттєвого покращення необхідні наступні кроки: впровадження будівництва сучасних сміттєпереробних заводів; запровадження постійного роздільного збору сміття; запровадження стимулювання підприємств до повторного використання сировини;

- застосування водних ресурсів та їх охорона. Для суттєвого покращення необхідні наступні кроки: зменшення забруднення річок промисловими стоками підприємств, впровадження модернізації очисних споруд та систем промислових підприємств.

Перед початком впровадження європейського досвіду необхідно врахувати, що країни Європи реалізують принципи, що передбачають повний перехід до «зеленої економіки». З причини цього для України важливо та необхідно першочергово адаптувати такі механізми: система «забруднювач платить», екологічні податки з інвестуванням коштів у природоохоронні проекти, розвиток «зелених» фінансів та екологічного страхування.

Після успішної реалізації екологічних стратегій збалансованого регіонального розвитку можна очікувати наступні результати:

- покращення екологічного стану регіонів;
- зниження рівня захворюваності населення, з причини екології;
- зменшення енергетичної залежності та розвиток відновлювальної енергетики [19], розбудова розосередженої децентралізованої генерації електроенергії [50];

- збереження природної спадщини для майбутніх поколінь країни.

Стратегії збалансованого регіонального розвитку повинні виступати своєрідним методологічним каркасом, що визначає як напрями державної політики, так і механізми практичної реалізації. Можна сказати, що збалансований регіональний розвиток в Україні є не лише провідним завданням економічної політики країни, але й ключовою умовою збереження соціальної стабільності та державної єдності країни. Успішна реалізація цих стратегій залежить від здатності поєднати європейський досвід, національні особливості та інноваційний підхід, що виведе Україну на якісно новий рівень

регіонального розвитку. Таким чином, Україна має унікальний шанс використати досвід Європейського Союзу і власний потенціал для формування нової моделі розвитку, де кожен регіон країни отримає свою «нішу» та конкурентні переваги.

3.2 Світовий досвід регіонального розвитку, можливості його адаптації та прогноз розвитку регіонів в умовах євроінтеграції

Світова практика регіонального розвитку свідчить, що потужна і ефективна державна політика у цій сфері ґрунтується насамперед на поєднанні централізованого стратегічного планування та децентралізованого управління ресурсами територіальними громадами [38]. Вивчення провідного іноземного досвіду дозволяє Україні уникнути похибок та помилок, враховувати кращі державні управлінські моделі інших країн та постійно впроваджувати сучасні інструменти розвитку територій інших країн.

Дослідження міжнародних підходів засвідчили, що в країнах Європи активно використовується модель багаторівневого врядування, що передбачає одночасну постійну участь національних, регіональних та місцевих органів влади у процесі формування та забезпечення реалізації регіональної політики країни.

Європейський Союз має на сьогодні одну з найбільш розвинених та провідних систем регіональної політики, метою якої є постійне та якісне зменшення соціально-економічних диспропорцій між всіма регіонами країн. Ключові елементи європейської регіональної політики відображають:

- європейські структурні та інвестиційні фонди (ESIF): відбувається фінансування багатьох інфраструктурних проєктів, впроваджують інновації та новітні технології, застосування постійного підвищення кваліфікації кадрів на місцях;
- застосовується постійного принципу субсидіарності: дотримання і використання при прийнятті рішення наступного механізму, рішення

ухвалюються на найближчому до громадян рівні, якщо це можливо;

- смарт-спеціалізація: застосовується та відбувається розвиток регіонів через фокус на унікальних конкурентних перевагах кожного регіону.

Розглянемо можливості адаптації переваг Європейського досвіду для застосування в сфері управління розвитком регіонів для України:

- запровадження надійних заходів щодо обов'язкової стратегії смарт-спеціалізації для кожного регіону;

- впровадити потужне використання механізмів спільного фінансування проєктів із міжнародними донорами;

- вживати необхідних та достатніх заходів щодо створення регіональних інноваційних кластерів.

Розглянемо Північноамериканський досвід. Регіональний розвиток США та Канади базується на потужній системі ППП та інвестиційних стимулів. Ключові елементи регіональної політики відображають наступне:

- застосування великих податкових пільг для компаній, що інвестують у депресивні регіони;

- застосування грантових програм для малого і середнього бізнесу.

- застосування активної ролі місцевих економічних агентств.

Розглянемо можливості адаптації переваг Північноамериканського досвіду для застосування в сфері управління розвитком регіонів для України:

- запровадження надійних та безпечних заходів щодо впровадження «економічних зон відновлення» на територіях, постраждалих від збройної агресії та військового конфлікту;

- запровадження потужних заходів щодо використання податкових канікул для залучених інвесторів, які створюють нові робочі місця у критично-депресивних регіонах країни.

Розглянемо Азійський досвід. В країнах Азії (Японія, Південна Корея) насамперед продемонстровано приклад всебічної швидкої модернізації економіки країн через використання технологічних парків та індустріальні кластери. Ключові елементи регіональної політики відображають наступне:

- запровадження в країні створення високотехнологічних зон з пільговими умовами для бізнесу;
- запровадження потужного державного фінансування науково-дослідних проєктів;
- використання жорсткої та надійної до корупційних ризиків системи контролю за ефективністю використання коштів тощо.

Розглянемо можливості адаптації переваг азійського досвіду для застосування в сфері управління розвитком регіонів для України:

- розробити необхідні та достатні заходи щодо формування індустріальних парків у регіонах з потенціалом для можливого застосування високотехнологічних виробництв;
- розробити необхідні заходи щодо можливого залучення міжнародних корпорацій через гарантії стабільних та надійних умов для інвестицій (розробка рідких корисних копалин, енергетична галузь).

Розглянемо можливості адаптації переваг міжнародного досвіду для використання окремими регіонами України (приклад - Донецька область):

- за європейським зразком – це насамперед необхідність створення регіонального фонду відновлення з прозорим механізмом розподілу коштів, з метою уникнення можливих корупційних ризиків при використанні коштів;
- за північноамериканським зразком – це впровадити та застосувати податкові стимули для бізнесу і інвесторів (канікули або інше), що працюють у зонах відновлення наслідків збройної агресії;
- за азійським зразком – це розглянути можливість створення у регіоні технопарків та інкубаторів для можливих стартапів.

Розглянемо можливі потенційні бар'єри для адаптації міжнародного досвіду в частині регіонального розвитку:

- насамперед інституційна спроможність на дуже нестабільному та недостатньому рівні;
- наявність ймовірності корупційних ризиків при розподілі коштів у всіх гілках державної влади, незадовільна робота антикорупційних органів;

- наявність тривалої політичної нестабільності (відсутність виборів), тривала військова агресія та активні бойові дії на окремих територіях, насамперед це східні регіони країни, постійні міграційні процеси;
- наявність суттєвої обмеженості фінансових ресурсів регіонів та країни в цілому, значний спад економіки та виробництва у наслідок збройної агресії та активних бойових дій.

Для України, для регіонів де відбуваються активні бойові дії, інтеграція кращих світових практик має бути поєднана з адаптацією до реалій відбудови пошкоджених регіонів, з урахуванням потреб населення та бізнесу.

В законодавчих документах визначено європейський вибір, який закріплено у Конституції та закріплено у стратегічних документах державної політики, європейський вибір визначає нові орієнтири для регіонального розвитку країни. Сам процес євроінтеграції означає не лише адаптацію національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, але й докорінну трансформацію управлінської моделі всередині країни.

Слід зазначити, що євроінтеграція є одним із провідних та ключових стратегічних векторів розвитку України, що визначає не лише зовнішньополітичні, але й внутрішні соціально-економічні пріоритети країни. Відповідні процеси передбачають суттєву модернізацію економіки, загальну демократизацію політичної системи, запровадження децентралізації влади та адаптацію регіональної політики до європейських стандартів. У контексті вищезазначеного особливо важливим завданням стає прогнозування розвитку регіонів. Прогнозування розвитку регіонів загалом дозволяє визначити першочергові ключові тенденції, всілякі ризики та можливості, які відкриває інтеграція до європейського простору.

Особливого значення прогноз регіонального розвитку набуває в умовах відновлення інфраструктури, яка постраждала від збройної агресії та проведення воєнних дій, що насамперед потребують масштабних інвестицій, міжнародної технічної допомоги та нових моделей інтеграції у національну економіку. Євроінтеграція має можливості створити унікальні можливості для

залучення фінансових ресурсів, трансферу найкращих технологій та впровадження сучасних інноваційних підходів до управління регіонів.

Прогноз розвитку регіонів України в умовах євроінтеграції повинен розглядатися комплексним завданням державного управління, яке дозволить сформувати нову модель регіональної політики країни, спрямовану на інтеграцію України у єдиний європейський простір на принципах сталості та конкурентоспроможності.

Методологія прогнозування повинна спиратися на принципах сталості, інклюзивної та інноваційної роботи. Взагалі прогнозування регіонального розвитку базується на поєднанні кількісних і якісних методів, а саме:

- економетричні моделі – аналіз інвестицій, рівня безробіття, продуктивності праці;
- сценарний підхід – розробка кількох варіантів майбутнього розвитку залежно від внутрішніх та зовнішніх факторів;
- SWOT-аналіз регіонів – оцінка сильних і слабких сторін, можливостей та загроз;
- експертні оцінки – опитування науковців, управлінців, підприємців щодо перспектив регіонального розвитку.

Європейська інтеграція України є безумовно багатограним процесом, що має комплексний вплив на всі сфери суспільного та економічного життя регіонів країни. Європейська інтеграція не обмежується лише зовнішньополітичним вектором, а визначає також нові правила функціонування економіки, соціальної системи, інституційного устрою та управлінських механізмів.

Для всіх регіонів країни зазначені процеси означають не лише нові можливості, а також необхідність потужної структурної перебудови, адаптації до всіх вимог ЄС та сталого подолання існуючих диспропорцій.

Основний базис регіонального розвитку це безумовно економіка, і саме в економічній сфері євроінтеграція відкриває найбільше можливостей:

- вихід на міжнародні ринки [32]. Вільна торгівлі з ЄС, що діє з 2016 року, забезпечує українським регіонам доступ до одного з найбільших світових ринків та стимулює розвиток особливо в аграрного секторі;

- залучення іноземних інвестицій. Країни ЄС є головними інвестором в українську економіку;

- інноваційно-технологічний розвиток. Вимоги до технологій сприятимуть скорішій модернізації промислових виробництв та скорішого розвитку «зеленої» економіки;

- інфраструктурна інтеграція. Упровадження розвиток транспортних коридорів, модернізація залізничних шляхів та портів, розбудова енергетичного сектора сприятиме інтеграції регіонів у зарубіжні ринки. 16 березня 2022 року національна енергосистема України об'єдналася з європейською мережею ENTSO-E. Це стало можливим завдяки демонстрації надійності та стійкості української енергосистеми під час роботи в ізольованому режимі. Інтеграція з європейською енергосистемою посилює енергетичну безпеку України та всіх регіонів країни, дозволяючи експортувати електроенергію до Європи [55].

Євроінтеграція змінює не лише економіку, а також й соціальний простір регіонів, та відображають такі соціальні фактори розвитку:

- загальне підвищення стандартів життя населення. Гармонізація соціальної політики з європейськими стандартами що сприятиме розвитку системи соціального захисту, охорони здоров'я та освіти;

- покращення людського капіталу. Відбувається адаптація до європейських освітніх стандартів (Болонська система навчання, академічна мобільність Erasmus+), що гарантовано створює кращі можливості для підготовки конкурентоспроможних кадрів;

- контроль міграційних процесів. Стале відкриття ринків праці Європи з одного боку стимулює трудову міграцію;

- забезпечення культурної інтеграції. Впровадження європейської ідентичності, що поступово стає складовою частиною соціального дискурсу.

Для розвитку регіонів України важливо не лише скористатися можливостями, які відкриває євроінтеграція, але й подолати безліч ризиків— посилення міграційних відтоків, регіональні диспропорції, високі витрати на адаптацію до європейських стандартів. За умов сталого ефективного державного управління та якісного стратегічного планування регіони України зможуть стати повноцінними учасниками європейського простору.

Для розвитку регіонів в умовах євроінтеграції можливо розглянути наступні сценарії прогнозу розвитку регіонів (оптимістичний, базовий) з урахуванням викликів збройної агресії та військових дій та сучасних перспектив євроінтеграції [47].

Оптимістичний сценарій розвитку регіонів України в умовах євроінтеграції насамперед передбачає реалізацію найбільш сприятливих умов європейської інтеграції, забезпечення ефективної державної політики регіонального розвитку та потужну і активну участь місцевих громад у реалізації стратегій відновлення і зростання регіонів. Оптимістичний сценарій базується на гіпотезі, що Україна зможе максимально використати всю інституційну, фінансову та технологічну підтримку Європи, подолати наслідки збройної агресії та військових дій та сформувати нову конкурентоспроможну модель економіки країни.

В умовах оптимістичного сценарію відбувається економічне зростання та інвестиційна привабливість регіонів України, що повинно забезпечувати стабільне зростання ВВП (5–7% на рік) завдяки наступному:

- активному залученню прямих іноземних інвестицій із країн Європи у ключові галузі промислового виробництва (машинобудування, енергетика, агробізнес, ІТ, логістика);
- створенню потужних індустріальних та технологічних парків у регіонах що постраждали від збройної агресії (Донецькій, Харківській, Запорізькій областях як центрах відновлення після воєнних дій);
- розвитку транскордонного співробітництва та інтеграції у європейські виробничі ланцюги.

В умовах оптимістичного сценарію та за сприятливих умов в Україні повинна відбуватися соціальна модернізація та розвиток людського капіталу:

- повернення трудових мігрантів, що відбудеться завдяки створенню нових робочих місць та якісної конкурентних умов праці;
- модернізація системи освіти, що відбувається на основі провідних європейських стандартів, розвиток дуальної освіти та програм підготовки кадрів для нових галузей;
- зростання рівня життя населення, що відбувається за рахунок суттєвого зменшення рівня бідності, підвищення середньої заробітної плати до показників, близьких до східноєвропейських країн Європи.

В умовах оптимістичного сценарію повинна відбуватися інфраструктурна інтеграція. Європа активно підтримує Україну в розвитку інфраструктури, що стає каталізатором економічного розвитку:

- завершення інтеграції транспортних коридорів до мережі TEN-T;
- модернізація залізниць, будівництво автомагістралей і логістики;
- розвиток «зеленої енергетики», розбудова розосередженої децентралізованої генерації електроенергії;
- цифровізації територій регіонів, впровадження та розбудова швидкісного інтернету.

В умовах оптимістичного сценарію повинен відбуватися інституційний розвиток і управління, що забезпечить високий рівень довіри до державної влади та розвиток економіки. Оптимістичний сценарій передбачає посилення демократичних інститутів і формування сучасної системи врядування:

- ефективна децентралізація із передачею реальних повноважень на місця та використання ресурсів територіальними громадам;
- запровадження принципів прозорості та цифрового врядування;
- формування дієвої системи для сталої реалізації всіх інвестиційних проектів у регіонах країни.

В умовах оптимістичного сценарію повинно відбуватися відновлення постраждалих регіонів від збройної агресії, за умови масштабних інвестицій

Європи та міжнародних донорів постраждали регіони відразу трансформуються з депресивних регіонів у сучасні технологічно розвинуті регіони з новою інфраструктурою, «зеленою» економікою та високотехнологічними виробництвами. Все це безумовно сприяє скорішій інтеграції постраждалих регіонів в європейський простір.

В умовах оптимістичного сценарію повинна відбуватися екологічна модернізація. Євроінтеграція також стимулює «зелену» трансформацію регіонів:

- впровадження енергоефективних технологій у промисловості;
- розвиток відновлюваної енергетики (сонце, вітер);
- підвищення екологічних стандартів промислового виробництва;
- рекультивація територій, які постраждали від збройної агресії та промислового забруднення територій.

Отже можна зробити висновок, що оптимістичний сценарій передбачає наступне, що протягом найближчих 10–15 років Україна стане рівноправним партнером Європи, а регіони країни отримають яскраву можливість спеціалізованого розвитку у власних економічних нішах. В результаті оптимістичного сценарію відбудеться суттєве зменшення всяких регіональних диспропорцій, відбудеться поступове зростання рівня життя населення та формування потужної сучасної європейської моделі державного врядування. Євроінтеграція у цьому сценарії постане як каталізатор комплексної трансформації всієї держави, що відкриває нову епоху сталого розвитку для всіх регіонів України.

Базовий сценарій розвитку регіонів України в умовах євроінтеграції навпаки відображає найбільш реалістичний варіант розвитку регіонів у середньостроковій перспективі. Базовий сценарій передбачає насамперед поступовий темп євроінтеграції із обов'язковим збереженням всіх існуючих внутрішніх викликів та суттєвих нерівномірних темпів модернізації різних територій і регіонів країни.

У базовому сценарії темпи регіонального розвитку залишаються середніми, а позитивні зрушення від євроінтеграції доволі відчутні, але проявляються нерівномірно між регіонами країни.

В умовах базового сценарію розвитку регіонів України в умовах євроінтеграції завжди повинна відбуватися економічна динаміка з такими показниками, як зростання ВВП що становить 3–4% на рік, що забезпечується:

- поступовим нарощуванням експорту в країни Європи;
- поступовою модернізацією окремих промислових підприємств завдяки європейським інвестиціям;
- поступовим розвитком агропромислового комплексу та переробних галузей агропромислового комплексу;
- стабільною роботою сфери ІТ та сфери послуг.

Однак, при економічній динаміці завжди залишаються виклики—низька інноваційна активність у деяких регіонах, пряма залежність від сировинного експорту, занадто слабка критична інфраструктура у віддалених периферійних територіях.

В умовах базового сценарію повинен відбуватися поступовий соціальний розвиток. Євроінтеграція у суспільній сфері базового сценарію передбачає помірні позитивні зміни:

- поступове та повільне зростання рівня зайнятості;
- поступове підвищення середньої заробітної плати;
- поступове та часткове повернення трудових мігрантів, головним чином висококваліфікованих кадрів у разі закінчення збройної агресії;
- поступове покращення якості освіти та охорони здоров'я завдяки можливості доступу до європейських програм, але з різним рівнем ефективності в різних регіонах країни.

В умовах базового сценарію доволі часто при розгляді регіональних диспропорцій майже всі територіальні диспропорції зберігаються, але частково згладжуються завдяки європейським програмам підтримки:

- захід отримує середні переваги від транскордонної співпраці та поступового розвитку малого бізнесу;
- центр збереже стабільність за рахунок аграріїв;
- схід відновляться повільніше, оскільки процес відновлення та реконструкції потребує значних фінансових і часових ресурсів.

В умовах базового сценарію відбуватися поступовий інфраструктурний розвиток, однак критична інфраструктура модернізується нерівномірно:

- основні транспортні коридори інтегруються до європейських мереж, але якість регіональних доріг залишається проблемною;
- цифровізації охоплюють всі великі міста, тоді як малі громади суттєво відстають;
- «зелена енергетика» поступово розвивається, але частка у загальній структурі енергоспоживання залишається дуже помірною.

В умовах базового сценарію відбувається поступове і лише часткове впровадження європейських стандартів управління:

- реформа з децентралізації продовжується, але з відчутною різницею ефективністю в різних регіонах;
- цифрове врядування проваджується, однак не завжди із належним рівнем прозорості;
- державна підтримка регіонів доволі часто залежить лише від політичних пріоритетів, що суттєво гальмує вирівнювання диспропорцій регіонів.

В умовах базового сценарію відбувається відновлення постраждалих територій від збройної агресії. Регіони, що найбільше постраждали від збройної агресії (Донецька, Луганська, частково Харківська, Запорізька та Херсонська області), у базовому сценарії відновлюються повільно. Відбудова триває постійно, проте темпи відбудови обмежуються дефіцитом фінансових ресурсів та проблемами безпеки (розмінування території). Більша частина інвестицій спрямовується на базові інфраструктурні проекти та відновлення житлового фонду [35].

Отже, можна зробити висновок, що базовий сценарій розвитку регіонів України в умовах євроінтеграції є доволі оптимальним та компромісним варіантом: країна поступово інтегрується до європейського простору, але зберігає значну частину внутрішніх диспропорцій і проблем. Позитивні зміни відбуваються, проте вони проявляються доволі повільно та нерівномірно.

Таким чином, світовий досвід регіонального розвитку наглядно демонструє, що успішна державна політика базується на поєднанні стратегічного централізованого планування та децентралізованого управління ресурсами на місцевому рівні. Європейська модель багаторівневого врядування, північноамериканська система інвестиційних стимулів та державно-приватного партнерства, а також азійська практика індустріальних кластерів і технологічних парків формують комплекс інструментів, які здатні ефективно підтримати модернізацію українських регіонів.

Євроінтеграція створює для регіонів України нові можливості: модернізацію економіки, інтеграцію в європейські ринки, залучення інвестицій, розвиток інфраструктури та людського капіталу.

Забезпечення та впровадження, адаптації світових практик у поєднанні з євроінтеграційними процесами здатне забезпечити Україні нову траєкторію регіонального розвитку. Ефективне та стає управління, прозорість, стабільність та стратегічне планування стануть вирішальними факторами для формування сучасної конкурентної регіональної політики, що відповідатиме кращим європейським принципам сталості, інклюзії та інноваційності.

ВИСНОВКИ

Відповідно до результатів проведеного дослідження було здійснено комплексний та якісний аналіз теоретичних, методологічних та практичних аспектів державного управління розвитком регіонів України, та виявлено основні та ключові тенденції, проблеми та перспективи подолання перешкод в умовах євроінтеграційних процесів, а саме:

- регіональний розвиток в розрізі теоретичних, методологічних засад регіонального розвитку визначається як багатовимірний процес, що охоплює повною мірою економічні, соціальні, політичні та екологічні виміри. Регіональний розвиток ґрунтується на принципах збалансованості, інклюзивної роботи та сталості, що відповідає світовим і європейським підходам. Державне управління в сфері регіонального розвитку виступає ключовим координатором, що є потужною системою взаємодії органів влади різних рівнів, спрямованою на гармонізацію інтересів держави, регіонів та територіальних громад;

- аналіз сучасного стану розвитку регіонів України засвідчив наявність значущих диспропорцій. Відбувається посилення просторової нерівності між великими центрами та периферійними територіями. Київ, великі промислово розвинені обласні центри формують основну частину ВРП, тоді як периферійні та депресивні регіони мають нижчі соціально-економічні показники. Серед ключових проблем виявлено: просторову та економічну концентрацію, значні демографічні виклики, нерівномірність інвестицій, низький рівень інноваційної активності та технологічну відсталість окремих територій. Особливо складна ситуація спостерігається у регіонах, які зазнали значних руйнувань унаслідок збройної агресії та воєнних дій, де руйнування інфраструктури та міграційні процеси стали системними стримувальними факторами;

- роль органів державної влади насамперед полягає у забезпеченні потужного стратегічного планування, координації, підтримки сталого регіонального розвитку та мобілізацію ресурсів. Водночас виявлено низку викликів: нестабільність нормативно-правової бази, недостатня фінансова

автономія місцевих територіальних громад, нерівномірність реалізації реформ децентралізації. Перспективи розвитку системи управління пов'язані з підвищенням інституційної спроможності, розширенням міжрегіональної співпраці та впровадженням інноваційних підходів до управління;

- стратегії збалансованого регіонального розвитку повинні поєднувати економічний, соціальний та екологічний виміри. Економічні стратегії передбачають ефективну модернізацію виробничого потенціалу, потужний розвиток інфраструктури та стимулювання інновацій. Соціальні стратегії передбачають суттєве зменшення нерівності, розвиток людського капіталу та забезпечення якісних публічних послуг. Екологічні стратегії передбачають впровадження принципів «зеленої економіки» та ефективну адаптацію до кліматичних викликів;

- прогноз розвитку регіонів у контексті євроінтеграції дав змогу виокремити два сценарії розвитку регіонів, це оптимістичний прогноз – активне залучення інвестицій, швидке відновлення постраждалих регіонів, інтеграція до європейського економічного простору; та базовий прогноз – поступове зростання з поступовою адаптацією до норм і стандартів країн ЄС.

Загалом результати дослідження підтверджують, що ключовим завданням державного управління на сьогодні є формування ефективної системи регіональної політики, яка насамперед дозволить забезпечити сталий розвиток усіх територій, подолати диспропорції та створити умови для інтеграції України до європейського економічного простору.

Відповідно до результатів дослідження було напрацьовано низку рекомендацій, за якими необхідно:

- осилити інституційну спроможність органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері стратегічного планування;
- забезпечити адресне фінансування відновлення постраждалих регіонів від збройної агресії та воєнних дій, за участю міжнародних партнерів;
- необхідно створити потужні механізми міжрегіональної кооперації для зменшення економічних і соціальних диспропорцій;

- запровадити сучасні інструменти моніторингу регіонального розвитку на основі цифрових технологій та відкритих даних;
- розширити співпрацю з країнами ЄС у сфері «зеленого переходу», інноваційної економіки та регіонального вирівнювання.

Таким чином, успішна реалізація державної регіональної політики в умовах євроінтеграції має стати основою для нової моделі регіонального розвитку України, де кожен регіон матиме свою «нішу» та конкурентні переваги, що забезпечить цілісність та стійкість держави в довгостроковій перспективі. Насамперед така модель забезпечить:

- стійке та потужне економічне зростання;
- зменшення регіональних диспропорцій;
- стаке формування конкурентних регіональних економік;
- поступовий розвиток людського потенціалу;
- інтеграцію у європейський простір та засадах рівності та партнерства.

Проведене дослідження дозволило дійти висновку, що у довгостроковій перспективі саме потужні регіони, їх динаміка та адаптивність визначатимуть успішність трансформації України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна реформа для людини (науково-практичний нарис) / І. Б. Коліушко та ін. Київ : Факт, 2021. 72 с.
2. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / редкол. : В. В. Корженко (голов. ред.) [та ін.]. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр№», 2016. Вип. 2 (50). 232 с.
3. Бюджетний кодекс України : Закон від 08.07.2010 №2456-VI. Дата оновлення : 04.07.2025. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).
4. Власюк О. С., Дерюгіна Т. В., Запатріна І. В. Державне управління: плани і проекти економічного розвитку. Київ : ВІП, 2016. 624 с.
5. Виклики сучасного підприємства та розвиток регіонів. *Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. Національний інститут стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).
6. Гладченко Л., Сивульська Н., Волковський Є. Незалежний державний фінансовий контроль в Україні на шляху до євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-96> (дата звернення: 28.08.2025).
7. Державний та гарантований державою борг : Інформаційні довідки Міністерства фінансів України щодо державного та гарантованого державою боргу. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).
8. Державне управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України : навчальний посібник / В. Д. Бондаренко та ін. Ужгород : Ліра, 2017. 344 с.
9. Державне управління : навчальний посібник / Мельник А. Ф. та ін. Київ : Знання-Прес, 2023. 344 с.
10. Державне управління та державна служба : словник-довідник / авт.-уклад. О. Ю. Оболенський. Київ : Вид-во КНЕУ, 2005. 480 с.

11. Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України : Постанова Кабінету Міністрів від 14.02.2018 №77: станом на 16.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

12. Деякі питання забезпечення досягнення цілей сталого розвитку в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів від 29.11.2024 №1190-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

13. Деякі питання будівництва та/або відновлення, та/або реконструкції, та/або розміщення, та/або капітального ремонту газопоршневих та газотурбінних установок, зокрема когенераційних, блочно-модульних котелень, дизельних/бензинових генераторів, об'єктів газосховищ та об'єктів нафтогазовидобування, на період воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів від 07 грудня 2023 №1320. URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

14. Деякі питання ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій : Розпорядження Кабінету Міністрів від 13.09.2022 №1025. URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

15. Деякі питання з ліквідації наслідків воєнної надзвичайної ситуації державного рівня в електроенергетичних системах : Розпорядження Міністерства енергетики від 16.09.2022 №1. URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

16. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів від 05.08.2020 №695: станом на 13.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

17. Державна стратегія регіонального розвитку України і план заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу реалізації зазначених Стратегій і плану заходів : Постанова Кабінету Міністрів від 04.08.2023 №817: станом на 13.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

18. Засади державної регіональної політики : Закон від 05.02.2015 р. №156-VIII. Дата оновлення : 01.01.2025. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

19. Засідання штабу з ліквідації наслідків воєнної надзвичайної ситуації державного рівня в електроенергетичних системах : Лист Міністерства енергетики від 03.09.2025 №26/1.2-4.2/15438. URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 29.10.2025).

20. Енергетична стратегія України на період до 2050 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року №373-р . URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

21. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 5. 408 с.

22. Економіка відновлення міст. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

23. Інноваційні технології у розвитку сучасного суспільства. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

24. Іванюта С. М. Антикризове управління : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 288 с. URL: <http://townbookie.com/book/238-antikrizove-upravlinnya-navchalnij-posibnik-ivanyuta-sm.html> (дата звернення: 10.11.2024).

25. Куц Ю. О. Розбудова інституціонального забезпечення розвитку публічної влади на принципах демократії. *Інституціональне забезпечення розвитку публічної влади на місцевому рівні* : монографія / за заг. ред. д.держ.упр., проф. О. Б. Коротич; к.держ.упр, доц. Л. В. Набоки. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. С. 20–31.

26. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

27. Кодекс систем розподілу : постанова НКРЕКП від 14.03.2018 №310: станом на 01.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 02.10.2025).

28. Кодекс систем передачі : постанова НКРЕКП від 14.03.2018 №309: станом на 02.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

29. Коротич О. Б., Мельтюхова Н. М. Механізми та технологія публічного адміністрування. *Публічне адміністрування в Україні* : навч. посіб. / за заг. ред. д.філос.н., проф. В. В. Корженка, к.е.н., доц. Н. М. Мельтюхової. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2012. С. 92–107.

30. Кластерне співробітництво у сталому розвитку. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

31. Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення : монографія / наук. ред. С. Л. Шульц; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2022. 205 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

32. Міждержавні договори : каталог : у 6 т. / уклад. І. В. Ковальова, Є. Ю. Рубцова ; ред. В. Л. Іванов. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку держ. служби, 2005. Т. 1. 277 с.

33. Методичні рекомендації щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад : Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 №265. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

34. Місцевий розвиток та регіональна політика в Україні та за кордоном. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

35. Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки, уроки для України. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

36. Об'єднання громад. *Децентралізація влади* : веб-сайт. URL:<http://decentralization.gov.ua/region> (дата звернення: 24.09.2025).

37. Операційний план заходів з реалізації у 2024-2026 роках стратегії розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року : Розпорядження Кабінету Міністрів від 18 липня 2024 №713-р. URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

38. Порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України : Закон від 28.07.2023 №3285-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

39. План заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів від 12.05.2021 №497-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

40. Порядок розроблення та подання на схвалення планів розвитку систем розподілу: Постанова НКРЕКП від 04.09.2018 №955: станом на 24.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

41. Перелік питань щодо встановлення обґрунтованості заходів проєкту інвестиційної програми оператора системи розподілу та Переліку критеріїв пріоритезації заходів проєкту інвестиційної програми оператора системи розподілу : Наказ Державної інспекції енергетичного нагляду України від 05.06.2025 №89. URL: <https://sies.gov.ua> (дата звернення: 29.10.2025).

42. Положення про Міністерство енергетики : Постанова Кабінету Міністрів від 17.06.2020 №507: станом на 26.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

43. Проблеми розвитку реального сектора економіки в умовах глобальних змін. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

44. Розгляд планів розвитку : Лист Міністерства енергетики України № 26/1.2-4.2-6909 від 11.04.2025. URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

45. Регламент роботи Державної інспекції енергетичного нагляду України : Наказ Державної інспекції енергетичного нагляду України від 30.07.2025 №115. URL: <https://sies.gov.ua> (дата звернення: 29.10.2025).

46. Райт Г. Державне управління / пер. з англ. В. Івашко та ін. Київ : Основи, 1994. 191 с.

47. Розвиток України в умовах міліарного впливу, соціально-правові, економічні та екологічні аспекти. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

48. Рейтинг регіонів за індексом місцевого благополуччя та міграційні настрої : Дослідження лабораторії Rating Lab. URL: <https://ratinglab.org> (дата звернення: 29.08.2025).

49. Регіональне управління: підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2014. 512 с.

50. Стратегія розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2024 року №713-р . URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

51. Сталий розвиток в управлінні. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

52. Стійкість та розвиток, публічне управління та інновації. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

53. Стале регіональне економічне зростання, глобальні виклики та нові траєкторії регіонального розвитку. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

54. Сталий розвиток в управлінні та фінансах. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).

55. Стандарт операційної безпеки функціонування об'єднаної енергетичної системи України СОУ МЕВ ЕЕ 40.1-00100227-01:2016. Побудова та експлуатація електричних мереж. Технічна політика. Частина 2. Технічна політика у сфері побудови та експлуатації електричних мереж : Наказ Міністерства енергетики від 08.02.2016 №64: станом на 04.12.2024 р. у редакції наказу №456. (Інформація та документація) URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 29.08.2025).

56. Територіальний розвиток і регіональна політика, сучасний стан та орієнтири подальших реформ. *Центр регіональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України*: веб-сайт. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).